

# CONTEMPORANUL

REVISTA ȘTIINȚIFICĂ ȘI LITERARĂ

REDACTORI

pentru partea literară  
V. G. Morțun

↓  
↓  
↓

pentru partea științifică  
I. Nădejde

## ZIUA DE BOBOTEAZA:

(din amintirile vărului mîeu).

Omățul mare de-ți ajunge până la brîu și vîntul care ți-l ridică și aruncă în față, nu putură să ție a casă pe Dumitru, fiul dieaconului de la Păulești și pe văru-su Cula. Băieții, pe furiș, ca să nu-î zărească părintele Gligore, cu cușmulitele sub-suoară, ieșiră din ieatacul cel mare în tindă, în curte dădură la dreapta pe lîngă stogurile de fîn și, după ce săriră gardul care desparte casa dieaconului de ograda beserecei, s'au simțit scăpați de orî-ce primejdie, căci acū frica de-a fi văzuți, prinși și puși la cetirea ceaslovului, lipseă.

O dată în curtea beserecei, de sărit gardul și de purces în partea ceealaltă ieră lucru ușor, și de aice pînă la bordeiul lui moș-Boboc... o nemică toată.

— De la noi, până la moș Boboc ie o nemică toată! Să ne lași, tătută, să mergem la dînsul!—Se rugă Dumitru astă-zî demineată, lingușindu-se pe lîngă părintele Gligore. Astă-zî ie și Boboteaza.

— Ți-oîu aretă ieu moș-Boboc, de ți-or merge petecile, ți-oîu aretă ieu Bobotează.—Răspunse dieaconul, și ca să nu poată băieții fugi, le luă cizmele și le ascunse.

— Moș-Boboc! le mai zise iel fucă o dată, dar știți voi,

mucoşilor, că nu'ţi apucă bine să ieşiţi afară din sat şi vă mîncă lupii?!

Şi de aceea băieţii ieşiseră pe furiş din casă şi țință se îndreptau spre bordeiul ciobanului satului.

„Nemica toată“ despre care vorbeau băieţii, iera o depărtare ca de vre-o trei kilometre, afară din sat, până la stîna lui moş-Boboc. Dar ce iera pentru dinşii trei kilometre, dacă gîndeau la poveştile ce le spuneă bătrînul, cînd băieţii îi veneau musafir! Şi pe urmă gropile pentru lupi, pe cari făgăduise să le arete, iera şi mai şi.

Băieţii mergeau răpede cît puteau, dar nu sporeau la mers, căci pîrtie până la stîna nu iera şi ieî dădeau de a dreptul prin şanţuri şi ripe, cari acuma acoperite de troean se păreau tot una şi numai cînd se acufundau aproape până pe sub-suorî vedeau că au dat în vre-o ripă.

— Bre! dar gren ȳe de mers, ce zici tu, măi Culaî? Se auză cîte-o dată glasul lui Dumitru, care mergea înnainte, precum şi se cuveneă unuîa născut şi crescut în Păuleştî.

— Ce zici, măi Culaî?

— D'apoî ce să zic, nu prea cunoşti tu bine drumul la moş-Boboc, vād că mă tot duci prin ripî....

Între verî, de cînd s'au pomenit ieî, s'a încins un feliu de luptă. Aproape de-o vîrstă, ieî făceau tot ce ȳe cu putință ca să se întrecă unul pe altul orî în ce. Nu puteă unul să facă vre-o greşală fără ca să nu fie numai de cît luat în ris de celalt.

Dumitru, ca de la țară, îl întreceă mult pe Culaî în tot ce priveă călăritul, înnotatul, fuga şi altele, dar Culaî iera zdравă şi voinic ca un bursuc şi iscusit în ale oraşului.

Cu toate acestea, verî se ȳubeau şi nu puteă să fie vre-o vacanță şi Culaî să nu plece de la Chişinău la Păuleştî.

Şi acū părintele Gligore la vacanța Crăciunului adusese pe Culaî la Păuleştî. Dar în anul acesta căzuse o iearnă ne mai pomenită, cu nişte viscoale şi vijeliî şi un frig despre a căruî păreche bătrîniî din sat nu'şî puteau aduce aminte. O mulțime de pozne

s'au fost întâmplat : lupii umblau cu cîrdul și ziua în amieaza mare răvăleau în sat. Se spărieseră și oamenii cei mari și nu îndrăzneau din pricina dihăniilor să ieasă afară din sat până la pădure ca să-și taie un car de lemne. Cît despre copii, un pas nu i lăsau din casă.

Iată din ce pricină nici c'un preț veriș n'ar fi putut căpătă de la părintele voșe ca să plece tocmai în ziua de Bobotează până la moș-Boboc, care ședeă tocmai la capătul țarinei. Băieții știeau și de lupi și de toate grozăviile despre cari le spuneă mama dieaconița, dar plăcerea de-a ședeă la foc împreună cu bătrînul, de-a mîncă mere coapte la foc, de-a bea must de pădurețe și de-a ascultă ceasuri întregi despre feliu de feliu de întîmplări, istorii și povești, asta, zic, iera mai pre sus de cît frica de-a fi mîncăți de lupi, și de aceea îi vedem acumă înnotînd prin omăt.

— Bre! ce omăt, ce zici tu, măi Culaș ?

— Mare al dracului!

— Nu ca la voi la Chișinău, de nu-ți acopere nici turetele ciobotelor, aici la noi iese omăt ! Culaș nu răspunde nimic, se vede că atins adînc de superioritatea Păuleștilor în privința zăpezei.

— Am obosit, f...f...f...f...! făcu din nou Dumitru, stînd locului și așteptînd pe Culaș să se apropie.

— Ce zici, ai obosit ? mai întrebă Țel pe Culaș.

— Ba, nici de cum.

— Apoi ție ți-i bine, mergi pe urmele mele, nu obosești ca mine, Țel îi aret drumul.

— Mare lucru că mergi înainte, mai bine n'ai mai merge, mă ducei tot prin ripi.

— Apoi dacă Țe așa povestea, nu merge după mine.

— Nici n'am nevoie.

— Zeu!

— Ce zeu ? Nu merg pe urma ta și atîta tot, singur mai bun drum găsește.

— Să vedem !

— Veți vedea !

Și Culaî a cîrnit în stînga pe lîngă Dumitru și s'a depărtat de dînsul ca de vre-o zece pași și apoi apucă de-a dreptul.

Băieții supărați, tăceau și păseau înaintea și vîntul mai tare și mai rece ridică împrejurul lor nori de zăpadă li-î trînteă în cap și-î înmormîntă cu totul; cîte o dată cînd vîntul bătea în dosul lor se vedeau numai două cușme negre cari încet încet se mișceau prin zăpadă, și aretau că băieții urmează drumul înaintea.

Copiii în pusticia asta albă, fără alt zgomot de cît șueratul vîntului, se simțeau nu prea bine. Frica puțin cîte puțin începea a le veni în inemă și părul a li se zburli sub căciulă.

Amîndoi simțeau o trebuință de-a vorbi ce-vă, de a-și auzi glasul, înse iera paraponisiți unul pe altul și nici unul nici altul nu voia să înceapă întăiî vorba, căci pe urmă vai de acela : celalalt îl zdrobea la vremea cuvenită.

Dar o întîmplare le-a dezlegat gura la amîndoi.

Nu iera de parte de stîna, să fi fost ca vre-o sută de pași. Se zărea cum din bordeiul moșneagului se ridică un fum negru de-asupra movilei de zăpadă, se ridică, stătea cît-vă timp și de-o dată se respîndea în toate părțile.

Băieții dădura încă într'o ripă și abia se putură cățăra pe celalalt mal.

De o dată din partea despre pădurea secfestru, ca o suflare, se auzi un urlet jalnic, dar iera atît de departe, că băieții măcar că l'au auzit amîndoi, înse, încă nu-și puteau da bine samă: iera acela urlet de lup sau de cîne din sat, rătăcit prin cîmpii? Inse iei instinctiv au stat locului și în tăcere se priveau unul pe altul drept în față.

S'a mai auzit din nou un urlet, dar de astă dată mult mai tare, urmat de trei, patru alte urlete.

— Lupoaica !! Ziseră iei amîndoi într'un glas.

— Mitruța dragă, haideți mai răpede, zise încet Culaî, că ne mînfîcă lupii ....

— Nu te teme .... nu vezi că nu sîntem departe de stîna .... mergi după mine .... ie mai ușor ....

Culai altă dată nici c'un preț n'ar fi făcut asta, dar 'ca băiat cu minte pricepú că nu ȳeră acuma timp de aretat voĩniciea, și că nu trebuie pȳerduťă nici o clipă.

Acum băȳeȳiľ dăduřă pe un pisc de deal de unde vȳntul măturase toată zăpada.

— Slava domnului, putem acum fugi, haĩ răpede, Culai!

Dar uĩtase Dumitru că ȳeră în cizmele de piele de vacă, mari și grele ca niște butuci, ale părintelui Gligore, și cĩnd se ȳncercă să fugă, văzu că nu poate și că Culai ȳncepea a-l ȳntrece.

— Fugi răpede, fugi, măi Culai, fugi... vezi ȳeu nu pot fugi!..

Culai care ȳeră cu vr'o zece pași mai ȳnnainte, stătu locului.

— Ce stai, bre, fugi.... nu vezi că pot să ne ȳeasă ȳnnaintel..

Acuma se auzi al treilea urlet, dar din partea ceealaltă a pădurei asemenea foarte slab, căci vȳntul se schimbase și le suflă ȳn dos și ducea sunetele ȳntr'o parte.

— Fugi, măi, fugi, ce-ai stat?

— Nu fug fără tine...

— Ne ȳes lupi și ne mȳnȳncă pe amĩndoi!

— Lasă să ne mȳnȳnce pe amĩndoi!

Urletul se mai auzi.

— Haĩ să strigăm, măi Dumitre, poate să ne audă moș-Boboc.

— Haĩ! ȳncepe: Moș-Bobo...o...o...oc, moș-Bobo...o...o...oc!

— Moș-Bo...o..bo...o...o...o.c! Strigă din partea lui și Dumitru.

Vȳntul apucă sunetul cuvȳntului și-l duse departe ȳnnainte.

— Al dracului zbȳeri tu, măi Culai! s'aude tocmai în Sec-festru la ȳiganĩ.

Culai s'a roșit de mulțămire că l'a lăudat Dumitru, în taĩnă el il socotea foarte cunoscătoru și dibaciũ în toate.

— Să mai strig?

— Nu, chiuĩe mai bine; poȳi?

— Nu știu, cum?

— ȳeacă așa: I...hu...hu..u!

Culaî a chiuit şi Iel, dar aşă de tare şi ascuţit, că Dumitru îşi astupă urechile.

— Al cărorilor chiui, de unde ai învăţat?

— De la tine.

— Aş! da de unde!

— Să mă bată crucea dacă nu de la tine.

Impăcăciunea s'a făcut pe deplin, Iei parcă mai nîtaseră şi de frică,

În vremea aceasta şi pe cînd Iei se apropieau de stîină s'auzi coviţăitul unui purcel, după asta s'auzi cum o haită de cîni se aruncă în urma lui şi un glas omenesc care strigă şi amuţă.

Lupul cu purcelul sări gîrdul trecu rîpede ca săgeata pe di'naintea băieţilor, după dînsul o turmă de cîni şi tocmai mai tîrziu pe cînd băieţii îerau la pîrlaz ca să sară gîrdul Ieşi şi bătrînul c'un tăciune aprins în mîină.

— Voi sînteţi? strigă Iel, cunoscîndu-î, bată-vă sănătatea şi norocul să vă bată, cine v'a lăsat pe vremea asta să veniţi tocmai la stîină?... Dar dacă, Doamne fereşte, v'ar fi prins lupii, atunci cum îeră? V'am auzit chiuind.... am auzit şi puîta!

— Iei şi ce, moş Boboc, mare lucru?... Dar vezi că nu ni s'a întîmplat nemica.

Intraţi în bordei, că degeraţi, bată-vă norocul să vă bată, de băieţi! Să plece Iei pe asemenea timp!.. Ți-î milă pe un cîne să-l dai afară, şi voi, na, poftim! Lasă că vă blagosloveşte Iel, părintele dieaconul, credeţi că v'a trece cajdăunăzi, lasă, lasă.. Haî, intraţi în bordei, că viu şi îeu.

Bătrînul se sileă să se facă supărat, dar îeră prea bun, iubea prea mult copiii, ca să poată ţineă mult mîniea. Băieţii veselî intrară în bordei. Lîngă foc, pe o rogojină, îeră culcat un mînz, îeră se vede fîtat de curînd, căci nu se puteă ţineă pe picioare.

În bordei îeră cald, umed şi miroseă a buruiene. Uşa de la stînga dădea în poalea oilor, de unde se auzea cum tuşeau şi strănuta oilor, cîte o dată talanca acoperea totul.

Băieții lingă foc își încălzeau mânele.

— Bine am scăpat, măi Culaî, ce zică, ha?

— Apoî!

— Măi Culaî, cît pe ce să ne mînce lupoaica dracului.

— Apoî!

— Ti! ce frică am mai tras, bre, bre, bre!

— Măi, Culaî ți-i foame?

— Strașnic, așî mîncă o mămăligă întreagă,

Dar ieu.

În vremea asta s'a deschis ușa și-au țișnit înăuntru doi dulăi pe cînd moșneagul intră.

— Afară, jăvrelor, răcni iel la cîni, că doară nu'ți îngheță afară!

— Iei! băieți, ați degerat? Pe vremea asta să pleceiei?! Apoî ce v'a face părintele, vai, vai... n'așî vra să fiu în locul vostru, măi băieți!

— Trage, Mitrufă, lăița la foc și sedeti.

Băieții s'au desbrăcat de cojoace și de cizme și s'au pus jos.

— Vi-i foame, băieți, spuneți, moșul numai de cît vă toarnă o mămăligă de i-a merge vestea.

Băieții se nîtau unul la altul și rideau.

— Moș-Boboc, te-am mînce și pe D-ta așa sîntem de flămînzî. Am tras o frică, cînd am auzit afurisita de lupoaică... ti...i...i! Și-acu mi se ridică părul în sus... dar ție, Culaî?

— Imi ieră frică pentru tine, că nu puteai fugi.

— Iei și tu dacă puteai, mare lucru, te înhăță și pe tine, nu-i așa moș Boboc?

— Ba bine că nu, dacă v'ar fi ieșit puița 'nnainte. Pînă la Sf. Andrei lupii se puiesc și s' pîrjol de rei și îndrăzneți.

— Auzi, Culaî, ce zice moș Boboc, și ție nu-ți ieră frică?

— Nu-mi ieră, imi ieră de tine că nu puteai fugi.

— Măi, da prost iești, toți tîrgoveții sînt ca tine, măi Culaî?

Culaî nu răspunde nemică și-și umflă buzele. Bătrînul puse

ceaunul pe pirostiî, mai băgă în foc un vreasce două și se puse să cearnă făină. Tăceau cu toții, băieții supărați și bătrînul adîncit în gîndurile sale.

Numai vîntul suflînd cîte o dată mai tare pe hogeag spulberă cenușa din vatră și împrăștează tăciunii; oile tușeau și strănutau alături.

— Moșule, cîți purcei ți-au furat lupii iearna asta, întrebă Dumitru.

— Să-î ardă focul de lupi, n'am mai văzut ca iearna asta, mi-au mîncat trei purcei și doi cîni.

— Dar la oî n'au dat, zise Culaî?

— Nu, că-î poieata bună, nu pot intra..... La popa Trifan, de Sf. Vasile, un lup intră în poieată și gîtui două-zeci de oi; la mine, bogdaproste, mă păzește domnul.

În vremea aceasta bătrînul puse făină 'n ceaun și băgă melesteul. De o dată turma de cîni cari stăteau culcați la ușa bordeiului se răpezi spre poartă, cu'n lătrat deosebit, mai ascuțit, mai jalnic, mai spărieat.

S'auzi un covișăit de purcel și grohăitul scroafei.

Alătura la oî se făcuse tăcere adîncă, oile nici nu strănutau, nici nu tușeau.

— Păcatele mele, al patrulea purcel mi-l înhață lupul! Hai băieți! Și bătrînul apucă un topor, cu alta apucă un tăciune din vatră și iute ca un tînăr ieși pe ușă. Pînă ce băieții să se încalțe trecu mulțor. Întăi sări Dumitru, care cu cizmele părintelui se încălță lesne, după dînsul, sări Culaî, dar desculț: cu cizmele sale udate de omăt, nu se putu încălța.

Băieții apucaseră și ieî cîte un tăciune.

— I... ha... a... a!... ține măi! nu lăsa!... o... ho... ho!... strigă moș-Boboc amuțind cîni. Lupul strins între poieată și poartă, lepădase purcelul gîtuit și cu părul zburlit da răpede din cap în toate părțile, de unde îl ciupeau cîni. Nici unul din ieî nu îndrăznea să se apropie de urieșii-î dinți; dar, de altă parte, abiea făcea lupul vre-o mișcare de fugă și cîni cu toții i se înfingeau în piele.



— Ține-măi! ține măi! nu lăsa! urlă bătrînul mai dihai de cît zece lupi, aruncînd tăciunele în lup. Focul îi pîrli pârul, îi arse și urechea, se vede, căci cu toată frica, desnădăjduit o luă la sănătoasa. Intr'o clipă se aruncă, răsturnă doi cîni, și cînd vroi să saie gardul, s'a văzut apucat de patru boturi.

Căzû pe spate, într'o clipă dede afară mațele cînelui care ieră pe dînsul și se sculă din nou în picioare. Ieră un lup mare, frumos: văzîndu-se încunjurat, iel răpede întorcea capul, căscă o gură cu niște dinți albi și zdrobea ce apucă între iei.

În momentul acesta veniră băieții. Moș-Boboc apucă tăciunele din mîna lui Dumitru, și-l aruncă în lup. În potriva haitelor se ținea iel, și se ținea bine, trei cîni schelălăeau împrejurul lui, dar focul se vede că-l îngrozea, căci și de astă dată se încerca să fugă și-și descoperi dosul.

Cîniî cunoșteau slăbiciunea lui și înțeleseră, că, dacă vor mai lasă pe lup la gard, atunci scapă. Patru ciți mai rămăsese, fără urlat, fără lătrat, toți ca unul s'au agățat de gîtul și spatelul lupului. Căzuseră cu toții la pămînt, nu se înțelegea nemic, ieră o grămadă de picioare, capete, burte, cozi; în omăt, care se făcu roș de sînge n'ai fi putut alege cari ie lupul și care sînt cîniî. Lupta nu tinu mult; lupul prăpădit de foame cu dinții înfipti în șoldul unui cîne, muri gîtit de ceialaltî.

Moș-Boboc se apropie, ridică toporul și-l zdrobi capul.

Acu mai fură purcei, dacă 'ți dă mîna. Apoi apucă lupul de coadă și-l trase spre bordeiul. Luați purcelul, măi băieți, mîncăm friptură din iel, nu ie spurcat.

Cîniî se gudurau, schîolălăeau și lingeau sîngele în urma lupului. Din șapte rămăsese numai patru teferi, și unul mușcat reu, doi ierau morți.

— Încă un lup ca aista și remîn fără de cîni, spuse bătrînul, intrînd în bordeiul, tîrînd lupul după dînsul.

Culaî acum simțea cum îi ard picioarele. Iel se puse lîngă foc încălzindu-le.

- Măi, Culaî, tu ai ieşit fără cizme, îl întrebă Dumitru.
- Nu le-am putut încălţa răpede, lupul putea... să fugă.
- Măi, dar tare mai ieşti, măi Culaî, zise Dumitru.
- Brava băiat, aşa îmi place şi mie, adăugă şi moş Boboc. Culaî căruia îi venea să plîngă, se roşi de bucurie şi cula-crimi în ochi, zimbî.

— La noi la Chişinău, la şcoală, cînd face un băiat vr'o poznă inspectorul îl pune să steie cu picioarele goale în omăt; ne deprindem... dar alţii mor, a mai adăogat iel.

— Stăi, bre, că nu ie aşa, cum crezi, spuse moş Boboc. Du-te Mitrule, şi adă un căuş de omăt, trebuie frecat la picioare, du-te iute.

După ce l'au frecat bine, bătrînul i-a dat un gît de rachiu, la învălit în cojoc şi l'a pus pe laiţă ca să doarmă.

— Dormi puţin, la mîncare te sculăm.

— Da, te sculăm, spuse şi Dumitru, dormi acum puţin... voi tîrgoveşti nu prea puteţi la frig.

— Vorbeşti şi tu cu ciobotele părintelui. De ce n'ai sărit ca mine descult?

— Lasă nu vă mai certaţi, zise bătrînul, culcă-te şi dormi, Culaî.

Culaî ascultă vorbele bătrînului. Simţea o obosală în tot trupul, capul şi-l simţea greu, şi-i vijieă urechile şi tîmplele îi ardeau. După scurt timp adormi.

Bătrînul cu ajutorul lui Dumitru belî lupul, făcî friptură de purcel, scoase mere murate şi must de pădureţe şi sculă pe Culaî.

Băietul se sculă, dar o slăbăciune atît de mare simţea în tot trupul, mai ales în picioare, de nu se putea da jos.

— Ce ai, măi Culaî, nu te poţi sculă? Il întrebă Dumitru.

— Nu pot, n'am putere... mi-îe sete, dă-mi de băut, moş Boboc...

— Dar ce-ţi iese, dragul moşului? Iean să vadă moşul.

Bătrînul puse mîna pe fruntea băiatului, pe mîni, pe picioare și apoi dădu din cap.

— Prost lucru, voinice! Mi se pare c'aî pățit'o!... Na de bea, ți-a face bine mustul.

Bătrînul se cam pricepea la boale, înțelegea că băiatul trebuie să fi răcit, stînd atîta timp cu picioarele desculțe în omăt.

— Nu vreî să mînîncî, dragul moșului?

— Nu mi-i foame, dă-mî de băut.

— Reu, reu de tot, bolborosea bătrînul.

Dumitru văzînd pe prietenul său bolnav pîerduse pofta de mîncare.

— Mînîncă, bre, dacă-ți spune moșul, că nu ție nemică, ție o receală, atunci nu ție nemică. Haiî îmbucă 'n silă.

Dar cu toate îndemnările moșneagului, bucățica îi stătea în gît lui Dumitru cînd vroea s'o înghită.

Abîtea a mîncat o bucățică de purcel și un măr murat.

După masă bătrînul a scos un sac cu buruîene, a ales una din îele, a pisat'o și a pus'o la foc.

După ce fieritura se făcu roșie, o luă, o reci și aproape cu de-a sila o dădu bolnavului s'o bea.

Culaî nu mai cunoștea, vorbea într'ăiurea, și chiemă pe mă-sa.

Se făcuse noapte. Vîntul încetase și luna lumina cu miî și miî de scînteî broboda albă a pămîntului.

Gerul îeră mare. Pe la cîntatul cucoșilor se auzi că omătul pîrfea sub copitele cailor. Venise părintele dieaconul îngrijit de lipsa băieților.

Cînd auzi întîmplarea cu băieții, și cînd văzu pe Culaî bolnav își puse mînele în cap:

— Numai tu, Dumitre, țiești de vină, tu țiești mai mare... ai fi putut să mă ascultî, cînd am spus că nu se poate să țieșiî acum din ogradă...

— Lasă, părinte, dieacoane că nu ție nemică, peste două zile, băiatul se va face bine. Nu știu îeu par'că: ție o troahnă. La copii trece îute, dacă nu mor.

— Tocmai, zise și părintele, lasă Mitrule, că mi'î pomeni tu boboteaza, cît îi trăi!

— Băiatul să-l lași la mine, părinte dieacoane, acum nu poți să-l ieși, mai mult înțeleg ieu la boale de cît Sfinția-ta.

— Păcatele mele, asta încă îmi lipsea, zicea dieaconul, pleznind din palme după obicei.

— Haî voinicule, îmbracă-te, haî a casă...

— Lasă-mă, tătușă, lingă Culaî, mîne venim acasă cu moș Boboc, se rugă Dumitru.

— Lasă-l, părinte nu-ți fie frică, zic că ții aduc pe-amîndoi sănătoși.

Dieaconul se mai liniști și a plecat a casă.

Peste două zile moșneagul aduse băieții. Culaî iera încă slab, dar ridea și ieră vesel.

Dumitru ieră cam trist, Boboteaza nu-i ieșea din minte. Și adevărat după ce-a plecat moș Boboc, părintele a botezat a doua oară pe Dumitru, despre care botez nu poate uita nici până în ziua de azi.

ST. BESĂRĂBEANU.

---

## Tu vii

Tu vii în zorî, pe mal te-așezi,  
Sub ramuri de răchiți,  
Privești pe-a lacului undire  
Cu ochii rătăciți.

Orî leneș pleci capul pe mîni  
Și-un dor te mistuiește,  
În vreme ce în jurul tău  
Mereu lumina crește

Și-aștepți așa pe gînduri dusă  
Pe malul înverzît  
Să vezi cum-vă de nu resare  
Din val, al tău iubit,

Căci farmecul, care'l vizezi  
Departat de lume,  
Și-atîta-ți pare de frumos  
În cît nu-î afli nume.

---

## Pe cruce

Privind fumul de tămîie, cît de galeș apleci ochiî  
Orî ce dulce sărușî crucea de lemn negru zugrăvită,  
Cînd, îngenunchind pe treaptă, în foșnirea lungei rochiî,  
Magdalena parî ce plînge, lîngă pîeatra prăvălită.  
Iear de sus lumina sfîntă de l'altar te împresoară  
Ca și părul ce în valuri peste umăr se coboară.  
— Cît n'așî da să pot fi chipul zugrăvit pe vechea cruce  
Să te pot cuprinde'n brațe cînd te 'nchinî și-o sărușî dulce!

GHEORGHE DE LA ODOBASCA.

---

## EPIGRAME

*publicate fără ştirea autorului*

### 1

#### **Schimbare de guvern**

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*Stînga'n pre!!! — Mai stăi niţel!*  
— Acuma! — Hop, şi'ndată  
Şi ieată-mă-s că sînt  
Ce n'am fost nicî o dată!

### 2

#### **Verbul A FI**

*Ce sînt a-zî, n'am fost ieri,*  
*Ce voiî fi mîine, nu-s ;*  
*Să nu remîn pe jos,*  
*Mă 'nchin la cei de sus :*  
*De n'aşî fi precum sînt,*  
*Vaî, reu ar fi de mine :*  
*Ieu sînt cu cine ăeste*  
*Şi-ast-feliî find, sînt bine.*

## 3

**Do, ut des**

De vrei să-ți dau, să-mi dai,  
Și socoteala-î scurtă ;  
Ți-oi îngriji de slavă,  
Să-mi îngrijești de burtă.

## 5

**Cogito . . .**

*Absurde qui ne change !*  
— Absurd nu-s nici de cum :  
Politica-mi deviză  
*Ie muto, ergo sum*

PAVEL GHIRVU.



## Innainte !

„— Spre roaba ta, împărăteasa, ridică-ți ochii împărate ;  
„De scumpa lor căntătură imbată sufletul mîeu trist  
„Și voie dă-mi să gust cu tine durerile-ți neîndurate.  
„Te rog atîta de fierbinte ca Maica domnului pe Crist  
„Cînd îi cerea să puie capăt vegherei lui nemăsurate.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„Ce foc te mistuie 'n lăuntru posomorîndu-ți mîndra față ?  
„Ce dor neîmplinit te roade întunecînd pe-un împărat,  
„De teama căruia, pe tronuri, atîția prinți și regi îngheață,  
„Cînd merge faîma peste lume că soțul mîeu ie supărat,  
„Cînd toți așteaptă de la tine un semn de moarte ori de viață?

„S'a zis că soarele nici noaptea în Spania nu mai apune;  
„Germania poți zice, doamne, că nu cunoaște de cît zi.  
„Strămoșii tăi atîta slavă, ți-au hărăzit să te 'ncunune  
„Că nu-î nemic pe lumea 'ntreagă măhnire'u suflet a-ți trezi.  
„De ce dar inema ta plînge, împărătesei tale spune!

„— Adevărate-s cîte spus'ai și totu-și Iele nu-s nemică ;  
„Deșertăciuni cari se spulber de-o vijelie într'un ceas ;  
„Cuvinte goale ce ne'nșală și simțimintele ne strică,  
„Adese ori către prăpăstii călăuzind al nostru pas :  
„Încep a înțelege, doamnă, mărirea mea cît îi de mică.

„Și dacă-mă tremură 'nnainte atîtea mari împărății,  
 „Și atîția prinți așteaptă vorba-mă ca un cuvînt de dumnezeu,—  
 „Nu-îe mai tristă soartă de cît aceea cu care mă 'nsoții  
 „Din ceasul cînd Germaniea'mă puse coroana îei pe capul mîeu:  
 „Ie dureroasă spovedirea, dar iese bine ca s'o știî

„Muntele neclintit de pîetră pe care mă 'nnălțai în nouri,  
 „A început ca să se miște și-amenință puterea mea  
 „S'o sfarme, ca pe-o jucărie, pornind în lume lungi ecoari.  
 „Poporul mîeu lanțu-și apucă și-l zguduie și nu mă vrea;  
 „Păstoriî nu mai pot în cale turma lor s'o mîne de bouri.

„Cu mine plîngi, împărăteasă, căci îmi cunoști toată durerea:  
 „Baroniî mari de lîngă mine va trebui ca să-î gonesc  
 „Și fruntea mea s'o plec 'nnaintea poporului unde-î puterea;  
 „De glasul lui s'ascult d'acuma, să încetez să prigonesc  
 „Apostoliî ce-î dau lumina făgăduindu-î mîngîierea.

„Cînd tremură supt mine locul pe care'mă sprijineam mărirea,  
 „Și'n loc să dau porunci, poruncă va trebui ca să primesc,  
 „Mai spune încă, scumpă doamnă, de'mă poate ride fericirea,  
 „De'n adevăr așa s de mare pe cît prietenii vorbesc.  
 „S'apropie ceasul din urmă și'ntăilul simt nenorocirea“.

\* \*

Noroadе, ce rebdați de veacuri domniea celor mai cu minte  
 Munciți mereu ca să-î ajungeți și să-î luați la socotit.  
 În fața voastră ca și trestiî se vor pleca plîngînd fierbinte  
 În ceasul cînd veți înțelege în care chip v'au stăpînit.  
 Popoare către dezrobire pașiți mereu tot înnainte!

ION CATINA

## VIEȚA REVOLUȚIONARILOR RUȘI ÎN INCHISORI\*)

de

**George Kennan.**

(sfârșit)

Altă pricină a urei înfocate și a răzbunărilor ce ies din această ură iese obiceiul de-a ținea nelegal, timp de luni și ani la închisoare celulară oameni politicește suspecti, până ce poliția adună dovezi în potriva lor din tot imperiul. În procesul în potriva celor ce omoriseră pe țarul Alexandru al II-lea în Petersburg, dl Gerhard, unul din cei mai talentați avocați ruși și tot odată din cei mai curajoși apărători ai acuzaților, cercă a atrage luarea a minte a tribunalului asupra acestei pricini. Iel cită faptul bine cunoscut că din peste o mie de oameni areștați de la 1872—1875 pentru așa zisa „propagandă revoluționară” și cari au stat la închisoare celulară de la un an la patru, numai 193 au fost aduși înaintea justiției și că, din aceștia, 90 au fost achitați de judecători și lăsați slobozi de autorități <sup>2)</sup>. Cu alte cuvinte : mai mult de 900 de oameni, a căror nevinovăție a fost mărturisită și de guvern chiar, au stat închiși de la un an până la patru în celulă,

- 
- 1). Vezi „Contemporanul” an. VII sem. I pag. 369 și 453. Aice nu ie pusă de cit o parte foarte mică din scrierile lui George Kennan, cari s publicate în două volume.
  - 2). Dare de samă stenografică despre procesul în potriva atentatorilor în anul 1881 în Petersburg. F. 213—219.

în care timp opt-zeci din ieși, adică aproape 10 la sută, s'au ucis singuri sau au nebunit<sup>1)</sup>.

Înainte de a fi apucat dl Gerhard să-și sfârșască vorba, judecătorii l'au întrerupt și i-au poruncit să se mărgenească la documente, cari se rapoartă de-a dreptul la împrejurarea ce se dezbate<sup>2)</sup>.

Folosindu-mă de niște documente oficiale, ce am, ași putea umplea multe fețe din acest ziar cu nume de tineri, bărbați și femei, cari au stat în închisoare celulară de la un an până la patru și apoi, ori au fost găsiți nevinovați prin hotărîre judecătorească, ori au fost eliberați fără nici o hotărîre, fiind-că polițea, cu toată puterea-î nemărgenită de-a areșta și de-a cercetă, nu izbutise a afla împotriva lor material care să-î fi dat drept, după legi, a-î țineă măcar o noapte în închisoare. Tot ce spun Țeu aice treburile să fie bine știut că nu-î din spusele nihilistilor, cari ar putea fi presupuși de pârtenire, ci se întemeiează pe autoritatea documentelor oficiale.

Acuma ni se pune întrebarea: Ce-a silit pe ocîrmuire a înțîrziea atîta vreme sentința în privința a peste o mie de oameni? Răspunsul guvernului Țe următorii: acuzații au luat parte la o conjurație revoluționară, care Țeră întinsă în toată Rusia; Ței toți stăteau în legătură așa de strînsă unul cu altul, în cît a fost peste putință a-î judecă și cercetă numai pe cîte unul, și autoritățile judecătorești nu puteau să înțeleagă lămurit chestia înainte de-a fi fost adunate, regulate și combinate dovezile împotriva tuturor presupușilor<sup>3)</sup>.

- 1). O copie legalizată de pe sentința dată în procesul celor 193, iscălită de întăiul secretariu Lintowski, cu data 15 Februarie 1876, se află în minele mele, de asemenea și „actul de acuzare” în chestia aceasta, act care cuprinde 350 de fețe în folio și Țeste vizat de întăiul procuror al curții de casație a senatului legislatoriū.
- 2). Îndrăznețul și focosul revoluționariū Mișchin, unul din acuzații din acest proces, a făcut cercare, a aretă aceste lucruri în discursul său de apărare; atunci Țnse i s'a poruncit să tacă, și ne voind Țel a se su-pune, a fost scos cu sila de jandarmi din sala de judecată. Pentru sinceritatea și îndrăzneala discursului său Țnainte Ța justiției a fost o-sîndit la 10 ani de muncă silnică și la pierderea tuturor drepturilor. (Sentința în procesul celor 193 f. 3).
- 3). Sentința dată în procesul celor 193. Copie legalizată. f. 15.

Dar cei acuzați în acest proces declarară cu toții că argumentele acestea sînt neadevărate. Iei spun că n'au luat nici o dată parte în vre-o conjurare ca o corporație, că în acel timp nu țerau vinovați de nici o abatere de la lege, că mai mult de trei șferti din Iei nu se cunoșteau între dînșii și nu aveau nici un fel de legături; apoi spun că împrejurările ce-I priveau puteau fi foarte ușor descurcate, și în sfîrșit că însu-și cîrmuirea a împărțit pe cei 193, dați în judecată, în 18 grupe. Fără a areta părerea mea în privința aceasta, dacă nemulțămirea acuzaților țera dreaptă sau nu, trebuie să spun că, pe cît îmi pare și pe cît trebuie să-I pară orî cui nu închide ochii într'adins,—responsul guvernului, luat ca o justificare a purtării ce are, ȳeste neîndestulătoriu chiar de-ar fi adevărat. În introducerea actului de acuzare din acest proces cetim: „În toamna anului 1874 cea mai mare parte din propagandiști țerau în închisoare, deși uni izbutiseră a scăpa de areșt și a-și urmă lucrarea lor criminală până la începutul anului 1875“.

Sentința se dădu tocmăi la 18 Oct. 1877, în cît cea mai mare parte din propagandiști, împreună cu cei 90, pe cari i-aū găsit nevinovați judecătorii, au petrecut timpul din toamna anului 1874 până la 18 Octombrie 1877, adecă trei ani, în închisoare celulară.

Mulți din acuzați au fost închiși în cazematele întunecoase ale fortăreței Petrupavlosc, și, cum se vede din actul de acuzare, mai țerau acolo încă 40 de oameni, cînd au început dezbaterile finale.

Procesul propagandiștilor a fost firește un caz excepțional. Nu cunosc nici un caz altul, ca atîția areștați să fi stat închiși, așa de îndelung, fără să se dea în potrivă-le nici o sentință și ca numărul acuzaților să fi stat într'o proporție așa de groznică față cu al celor găsiți vinovați de judecătorii.

De alt-feliu procedura judeciară ȳeste tot deauna și pretutindenea în Rusia pe măsura de înceată.

Lungimea închisorei celulare între areștare și judecată face închișilor multe suferinți și umple inima celor pe cari la urmă sînt siliți a-î slobozi ca nevinovați cu un sentiment grozav de ură. Ast-feliu unul din cei 193, care a fost găsit nevinovat, mi-a zis: „Întăiu ne pedepsesc cu trei ani de închisoare celulară, apoi ne judecă și dezbat de trebue orî ba să ne pedepsască“.

Ieată prin ce trece un acuzat pentru vre-un delict politic, în împrejurările obiceinute: îl areștează cu totul pe neașteptate, de regulă noaptea, și-l închide la temniță.

După ce trece o săptămîină două, în închisoare celulară îl supun la un interogatoriū, condus de un ofiteriū de jandarmî. Ca să nu se poată pregăti pentru interogatoriū, nu i se spune de obicei de ce iese învinuit.

Jandarmii se țin de teoria, că, dacă pîritul știe de ce-î învinuit, are timp de a se gîndi, cam ce feliū are să fie interogatoriul și decî de a-și pregăti răspunsurile. Iear dacă nu știe nimic despre acuzare și dacă nu știe de va fi ascultat ca martor orî ca pîrit, atunci nu poate înțelege răpede la ce țintește interogatoriul, nu poate fi pregătit a răspunde la atacuri, și decî ȳe mai ușor a-l prinde cu răspunsuri necumpănite. Jandarmii se justifică ast-feliū: „dacă pîritul ȳe nevinovat, asta nu-î poate strică, ȳear de-î vinovat, atunci nu trebue să-l îngăduim să înșele pe cei ce-l cercetează și să scape ast-feliū de brațul justiȳiei. Cu ce scop ȳe cercetat, asta nu-î treaba lui, cel puțin de o cam dată. Alta n'are de făcut afară de-a da răspuns la întrebările ce i se pun“. Se înțelege de la sine, că pîritul apără cauza sa și a tovarășilor săi în împrejurări foarte neprielnice. Dacă răspunde la toate întrebările, nu știe unde aū să-l ducă răspunsurile; dacă nu vrea să răspundă, atunci își lungeste fără cuvînt închisoarea și dă jandarmilor prilej de-a întrebuița mijloacele de cari am vorbit mai în urmă.

Cei mai mulți apucă un drum mijlociū, adecă la unele întrebări răspund, asupra altora înse nu; se încheie interogatoriul, cînd se încredințază jandarmul că nu mai poate scoate nimic

mai mult. Apoi îl duc pe pîrit în celulă — și trece îear o săptămînă, în care jandarmii adună lămuriri despre dînsul de la cunoscuții și prietenii lui, de la poliție, care poate l'a privegheat în ascuns vreme de mai multe săptămîni înainte de areștare, de la toate persoanele, cari pot ști ce-vă despre dînsul. Toate aceste mărturii se dau procurorului împreună cu raportul și cu observațiile ce socoate de cuviință a face ofițerul de jandarmi. Procurorul studiază lucrul cu îngrijire, pune față în față spusele pîritului cu ale marturilor și cu comentarele și spusele jandarmilor, și pregătește programul unui șir de întrebări, cari au a fi puse pîritului la interogatoriul următoriu, care are caracter oficial și are a pune capăt chestiei, pe care apoi o înaintează ministrului de justiție. Cum am spus, areștatul nu știe până la acest punct, de ce-l învinuit, nu i s'a dat să cetească nici una din mărturiile pe temeiul cărora se face interogatoriul, nu are nici un apărătoriu, nu știe nimic despre cele ce s'au petrecut afară de zidiurile închisorei de la areștarea lui încoace.

Procurorul începe interogatoriul, spunînd acuzatului că-l învinuit de faptul prevăzut în cutare și cutare paragraf al legii penale. Cea mai mare parte din crimele politice au raport cu §§ 245, 249 și 250, cari sună ast-feliu:

§ 245: Toți acei, cari se dovedesc a fi făcut serieri manuscrite sau tipărite, sau a fi întrebuințat ast-feliu vorbe cari au de scop fie a trezi despreț în potrive puterii stăpînitoriului sau în potrive însușirilor personale ale stăpînitoriului sau în potrive cîrmuirii imperiului, se osîndesc pentru lez-maiestate: la pîderea tuturor drepturilor cetățenești, și la munca silnică în fortărețe pe timp de la 10 până la 12 ani". (Această pedeapsă are ca urmare deportația și surgunirea pe viață în Siberia. Observația autorului).

§ 249: Pentru uneltire în potrive puterii supreme, adecă pentru răzvrătire și conspirație împotriva stăpînitoriului și imperiului, pentru încercare de-a răsturnă guvernul în toată împărăția sa într-o parte numai, pentru încercarea de a schimba forma

cîrmuirei orî șirul hotărit prin lege în privința urmărei la tron, și pentru acest sfîrșit de-a face o conjurație sau pentru acei cari ȳeau parte la o conjurație făcută de alții sau la faptele acestei conjurații, cu știre deplină despre scopul acestor fapte, orî ȳeau parte la adunare, ascundere sau împărtșire de arme și la alte pregătiri pentru răscoală legea dă pentru toți vinovații de căpetenie, precum și pentru cei ce ȳeau parte, îndeamnă, ațită sau ajută spre acest scop, pe acei cari îngăduie sau ascund faptele acestea, pîrderea tuturor drepturilor cetățenești și *pedeapsa cu moarte*. Acei, cari au avut cunoștința de asemenea scop dușmănesc și de pregătirile pentru a-l pune în lucrare, și cărora le ȳeră cu putință să facă știut despre aceasta cîrmuirei și n'au îndeplinit această datorie, primesc tot aceea-și pedeapsă“.

§ 250. Dacă scopul dușmănesc aretat în § 249 ȳe descoperit din timp, așa că n'a avut loc nici atentat, nici răscoală, nici altă faptă vătămătoare, ȳear vinovații au dat pe față gîndul de-a-și ajunge la scop prin mijloace violente, atunci ȳei, după însemnătatea mai mare sau mai mică a planului lor criminal, și după gradul participărei lor în conjurația, precum și după alte împrejurări ale faptei, în loc de-a fi osîndiți la moarte, vor fi osîndiți la pîrderea tuturor drepturilor cetățenești și la munca silnică în ocne pe timp de la 12 până la 15 ani sau într'o fortăreță de la 10 până la 12 ani. Dacă vinovații n'au dat pe față gîndul de-a lucra prin putere, dar au întemeiat o societate, care țintește a ajunge la țelurile aretate la § 249 într'un viitoriu mai mult sau mai puțin depărtat, sau dacă au intrat în asemenea societate, atunci după gradul participărei lor și după împrejurările faptului, vor fi osîndiți: orî la pîrderea tuturor drepturilor cetățenești și la trimeterea la munca silnică în fabrici pe timp de la 4 până la 6 ani, sau la pîrderea tuturor drepturilor cetățenești și la deportația pentru colonizare în Siberia, sau la pîrderea numai a unor drepturi hotărite și privilegiu și la închisoare în fortăreță pe timp de la un an și patru luni până la patru ani“.

Aceste articole cuprind, cum vedem, foarte mult. Nu numai



că se cuprind în ȧele încercările de-a răsturnă guvernul prin puterea armelor, nu numai faptele, ce au de scop a trezi desprețul înotriva guvernului, ci pun pedeapsă și pentru gândul de-a schimba într'un viitoriu mai mult sau mai puțin îndepărtat forma guvernului pe calea dezbaterilor pacifice și prin ridicarea nivelului cultural național. Și nici atita nu ȧe încă totul. Un om poate fi cu totul supus ocîrmuirei, ȧe cu puțință să nu fi aretat nici o dinioară o cugetare, care să țintească la a trezi despreț înotriva ocîrmuirei, și totu-și să fie în puterea legii trimes pe viață în Siberia, dacă află din întîmplare, că soră-sa, sau frate-su, sau un prieten face parte din o societate, care tinde „să schimbe forma actuală a guvernului“, și nu merge pe dată, așa de la sine, la șeful jandarmilor să-și pîrască pe soră, pe frate sau pe prieten.

Deci cînd i se spune închisului la începutul interogatoriului, că ȧe învinuit de călcările de lege prevăzute de articolele 245, 249 și 250 ale legii penale, atunci poate fi învinuit de „lez-maiestate“, ori de-a fi avut de gând să schimbe „forma existentă de guvern“ într'un viitoriu mai mult sau mai puțin îndepărtat, ori poate fi osîndit la muncile silnice pentru că n'a dat de știre la vreme șefului de jandarmi, că i se pare că soră-sa face parte di'nt'r'o societate secretă. Poate de alt-feliu să se mîngîie cu aceasta, că dacă la urmă se va da sentența, pedeapsa la care va fi osîndit îi va areta cam ce vină a făcut.

Al doilea interogatoriu samănă în totul cu cel di'ntăiu, cu deosebire numai, că-ȧi condus de însu-și procurorul și că se sprijinește pe un număr mai mare de date. După ce se sfîrșește și acesta, silesc pe arestat să-și iscălească răspunsurile și-l due îndăret la închisoare. Procurorul prelucrează chestia cum crede, punînd în vedere acele abateri de la lege, cari i se par dovedite și le trimete împreună cu documentele la ministeriul de justiție. Acuma, dacă arestatul nu s'a aretat îndăretnic sau înfruntătoriu, i se dau oare-și cari privilegii. Poate vedeă pe ai săi de două ori pe săptămîină de față cu un ofiteriu de jandarmi. Poate scrie și primi răvașe deschise, l se dau și cărți. Dar și aceste privile-

giî chiar au și relele lor. Rudele ce vin pot fi areștate și trimese pe cale administrativă în Siberia <sup>1)</sup>. Răvașele, ce primește, pot fi șterse pe jumătate de poliție, prin mânele căreia trec, și singurile cărți ce i se dau sînt biblia și codul penal. Documentele în chestia pîritului ajung, după trecere de vre-o lună până la trei, la ministru. Acolo pot aștepta să fie cercetate alte trei sau chiar șese luni. Cînd în sfîrșit le cercetează ministrul, atunci poate face din patru lucruri unul. Întăiu, dacă învinuirea i se pare nedovedită în de ajuns pentru a ține pe pîrit în închisoare, atunci dă poruncă să-i dea drumul, cum s'a întîmplat cu 800 di'ntre propagandiști. Al doilea, dacă vina nu-i în sine destul de bine dovedită, dar poate fi de crezut, dacă iese ce-vă serios, atunci trimete actele îndăret la procuror cu poruncă să se urmeze cercetările. Urmarea: o amînare a hotărîrii încă pe șese luni cel puțin. Al treilea: dacă nu-s destule puncte pentru sprijinit acuzarea, înse ministrul ie încredințat că pîritul iese în adevăr așa de „dușman cîrmuirii“, în cît ar fi primejdie să-l lase slobod, atunci poruncește ca pîritul să fie izgonit pe cale administrativă pentru o durată de mai puțin de cinci ani în Siberia. Al patrulea: dacă dovezile de vinovăție aduse de procuror sînt de-așa feliu, în cît ar putea convinge și pe judecători, atunci îl dă în judecată. Dar aceea hotărîre în potriua pîriților nu atîrnă de ministrul de justiție, ci și de-o comisiune a departamentului poliției și se îndeplinește după o poroncă de sus, de la țar. Chestia trece de la ministrul de justiție la cel de interne, unde trebuie să mai aștepte un timp, spre a fi cercetată. Ministrul de interne poate primi sau respinge hotărîrea celui de justiție. În cazul întăiu se supune chestia la țar pentru împuternicire definitivă, pentru a fi cercetată, orî se trimete spre complectare la procuror. Urmarea acestei proceduri, din care orî-ce pas, mulțămită marelui număr de de-

1). Un tînăr revoluționariu a nume Maîdanschi a fost spînzurat în anul 1879 în Odesa. Mă-sa, o țerancă bătrînă, veni, cînd auzi, că fiu-su ie osîndit la moarte, ca să-l vadă pentru cea din urmă dată. Nu i-audat voie să-l vadă, ci au areștat'o și au trimes'o pe cale administrativă în Krasnoîarsk în Siberia resăriteană.

partamente și de cancelarii ministeriale, iese o amănare, face că se prelungește nesiguranța, în care se află areștatul până la încheierea procesului său, adică până la punerea în libertate ori până la deportare.

Mulți criminali politici ale căror împrejurări le-am aflat în Siberia, au petrecut de la un an până la doi și jumătate în închisoare, înainte de-a fi trimiși în Siberia. În unele cazuri au stat și mai mult. Salomon Ciidnovski, care se află acum ca surgunit la Tomsk, așteaptă sfârșitul procesului său de la 27 Ianuarie 1874 până la 18 Iunie 1878, adică timp de patru ani și șase luni. Mai tot timpul fu în închisoare celulară din care douăzeci de luni într-o cazarmă de la Petrupavlosk. Asemenea lungă vreme de așteptare aduce pe rudele și pe prietenii unor ast-feliu de areștați la desnădăjduire, chiar dacă ie de așteptat să fie achitat cu siguranță; dar ie răpește, adevărat vorbind, mintea acelor ce știu că ficele, fiil, surorile sau frații le sînt nevinovați, și totu-și văd că pot să moară sau să se ucidă singuri în închisoare așteptînd hotărîrea judecătii.

În anul 1876 muri în Petersburg o fată tînăra din familia Tedotof. Nu împlinise încă anul al două-zecilea și urma la liceul de fete din acest oraș. O areștaseră cu un an mai înainte pe un prepus politic și o ținură într-o celulă a „temuței preventive“, până cînd sănătatea i s'a zdruncinat cu desevîrșire, și trebuî să o ducă bolnavă primejdios în șpital, unde și muri nebună de niște iriguri nervoase. Cînd mă-sa, domna Tedotof află de moartea fetei merse la șeful poliției și întrebă, cînd avea să fie îngroparea ficei sale, căci vroea să fie de față. I se spuse că va avea loc în ziua următoare la cîtare și cîtare ceas. Autoritățile au obiceiul de-a nu da voie rudelor unui areștat politic mort să-l îngroape iele sau să-l petreacă la mormînt, îndată ce au cea mai mică teamă de ceea ce se numește în limba oficială o „demonstrație“, adică o participare a publicului.

În acest caz se temeau că studentele tovarășe ale fetei vor lua parte la îngropare și vor merge în mare număr îndărețul.

secriiului, iar cele mai aprinse din Țele ar fi putut încerca să ție discursuri sau să atragă alt-feliu cum-vă opinia publică asupra faptului, că o fată tină, presupusă vinovată de o crimă politică, a murit în închisoare înainte de-a fi fost judecată. Dacă s'ar fi dat voie să se facă o îngropare publică și dacă prietenii răposatei ar fi manifestat, ar fi trebuit să se amestece polițea, și ast-feliu de amestec nu numai că ar fi întărit mai mult opinia publică, dar ar fi dus și la alte areștări. Afară de acestea amestecul ar fi fost în sine foarte neplăcut poliției; ar fi fost ca și cum ar fi bătut pe un mort. Le limpede că'n asemenea împrejurări „păstrarea liniștei publice“, precum și grija pentru tineri chiar, cari ar fi avut de suferit urmările prea marei lor aprinderi, îndreptătesc îngropările pe furis. Decî șeful poliției porunci să îngroape pe fată noaptea, fără a da de știre despre aceasta rudelor și prietenilor. Așa s'a și făcut. Cînd a doua zi la ceasul hotărit veni la spital doamna Tedotof, pentru a da răposatei sale fiice cea din urmă dovadă de iubire, i se spuse că îngropăciunea s'a făcut, noaptea. Cînd întrebă pe șeful poliției, unde-i îngropată, primi ca răspuns: „Asta-i treaba noastră“. Astă întîmplare tristă mi s'a povestit mai întăiu de editorul unui ziar cunoscut din Petersburg, care, firește, n'a îndrăznit să spuie nemică în ziar. Mai apoi am auzit'o și de la alții, și în urmă m'am putut încredința însu-mi și a află toate amănuntele de la un servitoriu de la spitalul, în care murise fata. Pentru a lămurî mai bine legătura acestor fapte cu așa zisa politică a terorismului, rog pe cetitorul acestor rînduri, să răspundă la o întrebare ce mi s'a pus: „Închipuiește-ți că ți se areștează unica d-tale fiică, o fată care urmează la școală, care încă n'a împlinit două-zeci de ani, pe prepusul vag că face parte din „dușmanii statului“, că o pun în temniță și acolo o țin, fără a fi judecată, un an întreg în închisoare celulară; închipuiește-ți mai departe că Țea acolo, chinuită de singurătate și de durere amară, se îmbolnăvește în sfîrșit și moare, că nu ți se dă voie a fi lîngă Țea la ceasul din urmă, că te-au amăgit asupra ceasului îngropărei și apoi cînd întrebî cu

supunere pe șeful de poliție unde au îngropat pe flica D-tale, pentru ca măcar să uzî cu lacrimile tale țerna proaspătă de pe mormîntul Ței, ți se răspunde : „asta — Țeste *treaba* noastră“. Întreb ce-aî face?“ Din punctul de vedere al moralei nu se poate apăra îmboldirea grozavă de-a-ți răzbună pentru atari nelegîurî, nu dă voie învățătura creștinească, Țeste criminală această îmboldire, dacă poțtești — și totu-și Țeste foarte firească. Nu putem numi crud, funatic setos de sînge pe un om numai pentru că, după ce a suferit atîtea lovituri, fără să aibă vre un mijloc de a le înlătură, a pus mîna pe ce-a nemerit întăiă.

N'am avut de gînd să aduc aste fapte și altele ca dînsele pentru a justifiacă politica terorismului ori pentru a apăra omorul ca mijloc de-a slăbi absolutismul, ci am vroit, pe cît am putut, să luminez cîte-va fenomene bolnăvicioase sociale. Cînd mi-am pus problema aceasta, mă simțeam datoriu în conștiința mea, a povestii lunei în numele revoluționarilor ruși tot ce i-ar spune Ței înși-și dacă gura celor morți nu s'ar fi prefăcut în țerină și dacă glasul celor vii n'ar fi înnăbușit de zidurile închisorilor. Guvernul rusesc are în străinătate presă și reprezentanți, Țel poate, de vrea, să dea samă de faptele sale și să se apere de învinuirile ce le socoate neîntemeiete.

Revoluționarii ruși înse, îngropați de vii în pustiile Siberiei, pot povesti suferințele lor numai călătorilor din țeri mai slobode pe cari întîmplarea li-î aduce și să-î roage să le supuie la judecata lunei întregi.

ȘTEFAN VASILIU.

## MOȘTENIREA

Moștenirea ȋe lege universală, fixă, neînduplecată; plante și animale au urmat și urmează fatal acestei legi; ȋea ȋe tot așa de netăgăduită pentru ființele vii, precum inerȋia ȋe pentru materie în general. După cum în virtutea inerȋiei materia rămȋne în starea în care a fost pusă până ce factori străini vin să ȋ-o schimbe, tot ast-feliu ființele vii ar rămȋneă acelea-și, dacă factori noi nu le-ar aduce schimbări nouă.

La prima analiză s'ar părea că legea aceasta ȋintuește în loc orȋ ce propășire și că o monotonie nesfârșită ȋe menirea tuturor vietăȋilor, — lucru ce s'ar și întȋmplă, dacă n'ar ȋntră în joc un factor foarte puternic, cunoscut sub numele de *variabilitate* pe care I. Lucas o ridică la rangul de lege, sub numele de *inseitate* și pe care Ribot ȋl combate. După cercetările de a-zȋ și mai ales după însemnatele lucrări ale lui Darwin, ȋe cunoscut că variabilitatea a avut și are un rol de-o potrivă de însemnat ca și moștenirea în dezvoltarea plantelor și animalelor.

În adevăr, fără variabilitate n'ar există de cȋt protoplazma amorfă și primitivă, sau poate chiar ce-vă mai inferior de cȋt aceasta. Moștenirea și variabilitatea se completează una pe alta, căci după cum fără variabilitate gomoloaȋele de materie amorfă ar fi vecȋnic acelea-și, moștenind strict proprietăȋile mamei, tot ast-feliu fără moștenire n'am avea de cȋt creaȋi de protoplasmă, nenumărat de variate, dar nici o dezvoltare superioară de oare ce cum ziceau cei vechȋ: natura nu face sărituri.

Dacă observăm moștenirea în funcțiunile principale, cum iese nutritura și reproducerea, vedem cât de fatal urmează că indivizii cari nu l-ar fi implinit trebuie să pieră. De ex. simpla moneră a trebuit să se hrănească, tot așa ca și monera mamă, alt-cum pieră; a trebuit să se despartă în două, trei, etc. și aceștia ca indivizii noi să urmeze aceleași obiceiuri poate cu mică schimbări; numai ast-feliu acești indivizii plăpînzi au putut da mers vieții pe pămînt, numai în virtutea acestor două funcțiuni s'au grupat acel nămol de complexități de funcțiuni cu organele corespunzătoare; schițînd putem zice: înși moștenesc de la părinți tot ce poate fi moștenit și capătă la rîndul lor însușiri, schimbări nouă, deși poate foarte puțin însemnate pentru individ, însemnate înse pentru specie; de oare ce dacă un caracter a fost prielnic dezvoltării fie-care generație l'a lăsat crescut urmașilor; iar acel individ ce nu l'ar fi moștenit de la părinți trebuie să se stingă; tot ast-feliu pătimeau și indivizii cari n'ar fi putut primi schimbări nouă.

În articolul de față vom areta moștenirea întregului organism, vom stăruî puțin asupra cazurilor patologice unde se arată mai bine moștenirea; vom analiza puțin moștenirea psihologică, stăruind iarăși asupra cazurilor patologice; vom da legile eredității după Ribot, căutînd a schița teoria eredității după cele mai nouă date ale științei. Iar în urmă vom căuta să vedem rolul moștenirii în educație și în știința socială în general.

\* \* \*

Să începem mai întâi cu moștenirea înfățișării, a taliei, a volumului, cu un cuvînt cu exteriorul. Din cele mai vechi timpuri se cunoaște că asemănările între părinți și copii sînt moștenite; de obicei aceste asemănări nu sînt chiar așa de mari în cît fiii să fie leit unul dintre părinți, de oare ce în joc sînt două serii de moșteniri, de la mamă și de la tată, totuși sînt cazuri în cari aceste asemănări par adevărate minuni de ex. găsim în Lucas următoarele: Nurit un cîntăreț de operă, ieșind pe scenă în opera „Les deux Salems” cu unul din fiii săi, care îi semănă și la voce

și la înfățișare, uimi privitorii de oare-ce pîesa părea avidoma. Altul: O bogatașă călătorind în Franția, de-o dată la un han a fost lovită de asemănarea sînjnicei de acolo cu fica ieî, care îi murise, cercetînd găsi că-i iese rudă și-i lasă toată averea.

Asemenea moșteniri sînt mai rari; de obicei copiii moștenește amestecat: fruntea de la un părinte, nasul de la altul, orî ochii de la unul, gura de la celalalt, așa cu toate organele. Aice nu ne putem opri de-a nu da următorul exemplu tot din Lucas: d'ul Gregory a fost chemat în Scoția la o moștenitoare bogată, de pe forma nasului a cunoscut că semănă foarte mult cu marele cancelar al Scoției, Boromée; și chîiar găsi în castel portretul acestuia; pe urmă îmblînd prin sat văzu acela-și soiū de nas la mai mulți țeranî; intendentul moșiei care însoțeă pe doctor îi zise că nu trebuie să se se mîiere, de oare-ce toți sînt urmași din copiii naturali ai cancelariului, așa că transmiterea dură de două veacuri. Cîte miî de exemple analoage nu s'ar găsi și prin satele noastre! Să ne aîntim că la Roma ierau familiî cu epitetele de Labeones, Nasones, etc.

Tot cu aceea-și putere se moștenește culoarea pîeleî, a părului și a ochilor. Părinții blonzi vor aveă copiii albi, la cei smoliți și copiii vor moșteni această culoare, și dacă vre-o unul n'ar semăna, asta n'ar însemnă altă de cît că prin atavism moștenește de la vr'un strămoș în loc să moștenească de la părinți. Darwin în „Variété des espèces“ arată la ce rezultate minunate se poate ajunge prin selecțiune și în virtutea moștenirei. Crescătorii de animale cunosc din practica zilnică minunatele proprietăți ale moștenirei, dovadă rasele de boi din Angliea, rasele vacilor de lapte; ie o minune cum din vaci cari la început aveau atîta lapte cît trebuieă numai vițelului s'ajungă la vaci cari să deă cîte o vadră și două de lapte pe zi. Tot ast-feliū cu oile lînoase; tot ast-feliū cu hulubiî au ajuns ca din cîte-va speciî să aibă acuma o mulțime de varietăți. Nu mai puțin minunată ie întregă arta horticulturiei. Nu ie mai puțin uimitorū cum din trandafirul selbatec cu cinci foi, am ajuns la nenumăratele soiuri de trandafiri bătuți, tot așa



Îe cu toate plantele a-zî cultivate, la toate numai în virtutea moștenirii s'au putut înțelina caracterele nou căpătate.

Înnălțimea se moștenește, deși tot în virtutea moștenirii, din pricină cunoscute, se observă pipernicirea raselor. Lucas ne dă cîte-vă exemple: învățatul Haler se laudă că se trage din un soiū de oameni de statură înnaltă. Uriășul de la 1834 din Statele Unite, născut în Canada, tîmplariū de meșteșug, îeră nalt de șese picioare și 6 degete, (cam 2 m. 2 decim.) la vrîsta de 68 de ani, îeră foarte puternic, se tragea din coloniī Francejī din Canada; tată-su și maică-sa fuseseră foarte naltī. Tot ast-feliū se poate moșteni numai forma orī mărimea mînelor, a picioarelor, a unghiilor chiar. Forma și dimensiunile basenului din nenorocire se moștensesc atît în cazurī bune cît și în cazurī rele. Forma și volumul capului care adesea aduce după sine facerī grele se moștensesc: de ex. o brutăreasă avu două facerī grele, îear la a treia muri din pricină că nu se putu naște copilul care aveā umeriī din cale afară mari, ca tată-su. Pe baza unor asemenea întîmplări mama d-rului P. Forestus nu dădu pe fiică-sa unui om foarte bogat, dar care îeră foarte larg în spete. În rasa cînilor asemenea cazurī sînt foarte dese de oare-ce se corcesc rase de cățele mici cu cîni mari. Îe lucru aproape sigur că nașterile vor fi foarte grele, cînd femeea va fi mică îear bărbatul mult mai zdravăn, de oare-ce copilul moștenind numai de la tată sau chiar în parte, va aveā trupul prea mare pentru dimensiunile basenului mamei. Chiar și țără acest fapt s'a observat că nașterile la popoarele civilizate sînt mai anevoioase de cît în vechime orī de cît la selbatecī, asta din pricină că mărimea capului a crescut.

În privința îngrășerei moștenirile sînt vădite, mai mult, vin la copii la aceea-și vrîstă ca și la părinți. S'au văzut oameni ducînd lipsă și fiind foarte grași, îear alțiī ducînd vîeața îmbielșugată și fiind tot slabī.

Coloarea pîelei, cum am spus, se moștenește, faptul îe mai cu samă lovitoriū la amestecul negrilor cu albiī; copiii acestora une-orī sînt negri alte orī albi orī metiși, Lucas arată mai multe

exemple între altele următoriu: o femeie albă a trăit cu un negru; fiindu-i credincioasă, a avut trei copii, cel întâiu un adevărat negru, al doilea mulatru, al treilea alb, cu părul roș, creț, cu fața plăcută, de cît privindu-l bine se cunoșteă în iel tipul negrului.

Chiar petele de pe piele se moștenesc, un exemplu nostim găsim în Lucas: Baroniul Vesins se nașteau cu un felu de semn între umeri. După acest semn Tour-Landry descoperi pe adevăratul moștenitoriu al lui Vesins, care ieră ucenic la un cîobotariu în Londra.

La animale se găsesc nenumărate exemple, așa, petele de pe limbă de la părinți se moștenesc une-orî la urmași pe trup etc. Variația așa de numeroasă a violaceelor, a rozelor și a altora s'a căpătat numai în virtutea variabilităței fixată prin moștenire.

Moștenirea are o îniriure tot așa de puternică asupra părților lăuntrice ca și asupra celor din afară. Sistemul osos se moștenește în total sau în parte, craniul, construcția toracelui, a basenului, numărul vertebrelor al dinților etc. Pe baza acestui principiu au ajuns Engleji să aibă rase de animale cu oase mici. Ast-feliu avem rase cu crani brahio-cefale, doliho-cefale etc.

Tot ast-feliu ie și cu sistemul nervos, mărimea, forma, sigur că aproape întreagă organizația se moștenește, fie de la un părinte fie de la altul, orî păstrează o moștenire mijlocie, iear în unele cazuri se arată atavismul. Lucrul nu trebuie să pară nefiresc, de oare ce cum la o clasă de animale avem caractere anumite, să zicem de ex. ale crierului, foarte distincte de ale celorlalte clase, și pe cari numita clasă le moștenește; tot ast-feliu avem caractere anumite moștenite pentru fie-care rasă, mai departe dacă am merge cu analiza am găsi caractere anumite la fie-care popor curat; caractere distincte de la ins la ins și cari cu mici deosebiri rămîn moștenite de cătră copii; la moștenirea psihologică vom putea mai bine să ne încredințăm despre moștenirea sistemului nervos.

Sistemul muscular se moștenește: familiile de atleți ierau cunoscute în anticitate.

Sistemul circulatoriū se moștenește, forma, calibrul și dimensiunile inemei, a vinelor, a arterelor se moștensesc în parte sau în total: „Sînt familii la cari inema și calibrul vaselor principale sînt mare, altele la cari aceste organe prezintă aceleași cusururi. Nepotrivirile de mărime ale tubului digestiv, rerunchilor, aparatului urinar, precum și a tuturor organelor secretatoare și excretatoare, se transmit prin generație“.

Le deplin dovedit că aparatul circulatoriū se moștenește; calibrul vaselor principale cît și al inemei prezintă adesea aceeași mărime la fii ca și la părinți.

Același lucru cu aparatul digestiv, mărimea maiului, a splinei, cu un cuvînt a tuturor organelor interne. Ceea-ce dovedește încă și mai mult această moștenire sînt boalele: familiile întregi moștensesc boale de maiu ori boale de stomah, fapt care dovedește că a trebuit să aibă aceeași structură anatomică și același mod de funcționare fiziologică.

Moștenirea iese mai bine la iveală în actele fiziologice, cum sînt reproducerea. Sînt familii la cari fecunditatea se propagă ori de pe tată ori de pe mamă. Luăm cîte-va exemple din Lucas: Cinci fete a unei mame care făcuse două-zeci și patru de copii, aveau patru-zeci și șase de copii; o fiică a unui fecior de-aîi leî lera încă tînră și făcuse șei-spre-zece copii. Cei patru Guise aveau împreună patru-zeci de copii. Achille de Harlay, tatăl primului președinte al parlamentului din Paris, avu zece, Louis de Harlay, străbunicu-su, opt-spre-zece. Sînt familii în cari nașterile sînt mai dese de cît altele; nașterile gemene sînt se moștensesc.

În privința moștenirii sînt cazuri foarte curioase, cum sînt de ex. acțiunea unor medicamente; așa Lucas dă cîte-va exemple la cari opiul n'avea nici un efect, iar cafeaua avea efectul opiului; altele la care opiul producea convulzii. Familia Montaigne nu suferea nici o doctorie.

Prin generații se propagă adesea că unele familii nu sînt atinse de boale contagioase, nici chiar de sifilis. Lucas spune, după marturi vrednice de crezare, ca Torella, C. Schellig etc, că într'o

epidemie de sifilis așa de grozavă, în cît se molipseau familii întregi numai din atingerea mînei, ori a hainei, ori chiar așa prin aer; totu-și găsim familii de cari nu se prindea nici în contactele cele mai primejdioase. Tot astfel cu holera, cu ciuma și cu toate boalele molipsitoare.

Dacă se moștenește întreg organismul trebuie cel puțin în parte să se moștenească și vitalitatea celulelor; și iese foarte de crezut că fiii acelor părinți cari vor fi trăit mult s'ajungă și iei la o vîrstă mai înaintată. Sînt unele familii la care membrii mor cam la aceeași vîrstă, de ex. în familia Turgot nu treceau peste cinci-zeci de ani. Unul din iei (vestitul Turgot) văzînd că s'apropie vadeaua, deși iera bine, și-a regulat toate afacerile, a mai trăit trei ani și a murit.

Sînt familii la cari vîrsta iese lungă și la cari iese vîdită moștenirea. Le-am luat din Lucas. La Metz a murit un oare-care P. Bertrand de 102 ani lăsînd o soră de 88 de ani, un fiu de 70 de ani, o fată de 65 de ani și un alt fiu de 60. În orașul Siara a murit unul de 124 de ani lăsînd 149 de urmași. La Tolosa, a murit o femeie de 150 de ani, lăsînd o fată de 82 de ani. Familia Montgolfier iese din acestea: pe cînd scriea Lucas, doamna Montgolfier trăea la Paris avînd 110 ani, iera voinică și cu toate facultățile întregi; copiii aveau peste 80 de ani.

La 31 Ianuarie 1724 a murit în Ungaria un cultivatoriu P. Czortan de 185 ani, fiul său cel mai mare avea 155 de ani, cel mai mic 91.

Aceste exemple arată că vîrsta lungă se moștenește de la părinți la fii, se poate înse să fie și deosebiri, se poate ca prin oare-cari întîmplări copiii să trăească mai mult ori mai puțin de cît părinții.

Anomaliu une ori sînt moștenite, alte ori nu. Așa de ex. albinismul. Se găsesc familii întregi cu acest neajuns sau mai bine lipsă de pigment.

Din pricină necunoscute unii inși se nasc cu buza de sus de-

spicată, și se observă că dese ori trec cusurul acesta și copiilor.

Insemnatul profesor și chirurg, Roux, la 1846 a operat un copil care avea buza de sus despicată ca la iepuri, franțuzește se numește bec-de-lièvre, doi ani înaintea a fost operat pe fratele acelui copil. Alt exemplu: un părinte i-a adus un copil cu buza despicată, doi-spre-zece ani înaintea i se făcuse și lui aceeași operație, mai mult încă și iel și copilul aveau câte șese degete la mîni și la picioare.

Dr. Lebert a operat în Țările de Jos o copilă care ca și mamă-sa avea buza de sus despicată.

La 17 April 1844, Alexis Pareille, foarte bine făcut alt-feliu, a intrat la spitalul Hôtel-Dieu, ca să-l opereze de bec-de-lièvre, complicat cu despicătură a oaselor inter-maxilare. Mamă-sa se născuse tot cu acest cusur, tatăl ei și bunicul ei avuseră de asemenea acest cusur, tot alt-feliu l-au avut mai mulți frați și surori.

Alt soi de anomalie sînt familiile cu șese degete, cunoscute din antichitate. Două fiice ale lui Caius Horatius aveau câte șese degete la amîndouă mînele. Maupertuis spune de un caz de moștenire: Iacob Ruhe, chirurg în Berlin, avea șese degete ca și mamă-sa care avea această moștenire de la mama ei. Unul din copiii lui Iacob Ruhe, avea șese degete și se însură cu o femeie cu numărul degetelor normal, avu șese copii, dintre cari doi băieți cu câte șese degete.

Un bărbat cu statura dreaptă dar dintr-o familie rahitică, are mai mulți copii: băieții toți teferi, fetele gheboase afară numai de una. Un altul tot rahitic are fete gheboase, sora acestuia are șapte copii toți gheboși; parte dintre aceștia însurîndu-se au copii uni drepti alții gheboși. De asemenea șchiopătarea se moștenește, și alte multe infirmități trec de la părinți la copii cum de ex. s'a văzut înși cari și ei și copiii n'aveau de cît câte un deget la mîni și la picioare.

Alt exemplu mai grozav de moștenirea unor anomalii a pielii, pe care cresc niște ridicături în formă de solzi cornoși. Exemplul cel mai clasic este al lui Eduard Lambert, care țera peste

tot acoperit cu asemenea ridicături, afară de obraz palme și tălpi, și cari ridicături zingăneau una de alta cînd le frecai cu mîna. Iel a avut șese copii, toți de la vîrsta de șese săptămîni înfătoșau acest cusur; singurul care a trăit, a trecut această infirmitate băieților lui, și această transmitere a ținut cinci generații trecînd numai la băieți.

Acum vom vorbi despre o anomalie, de care se spune multe, despre oameni cu coadă pe cari poporul îi crede strigoî.

Fiziologicește această anomalie se explică foarte simplu deoarece ce nu-i de cît o prelungire a șirei spinărei, la unii înse ie numai o creștere de piele.

Iată cîte-va exemple cari arată că și această anomalie se moștenește.

Curajosul Cruvillier care s'a luptat contra Turcilor, pe cît spune Maillet, avea coadă, frate-su avea de asemenea. Un alt ins Barsabas, precum și sora lui, renumiți prin puterea lor, aveau coadă. Acela-și autoriu spune c'a văzut la Tripoli un negru, care numai c'o mînă trînteă doi trei oameni, și cu două vîsle mișcă o barcă atît de lute cît n'ar fi putut'o mișca 20 de oameni. Acest nou Hercule, cum zice Lucas, ieră cu coadă, cu chică mare și coperit cu păr, cum de obicei nu-s negrii, avea o coadă lungă de jumătate de picior; o aretă lui Maillet și-i spuse că tată-su avea tot așa coadă. Cercetări mai nouă au aretat alte exemple.

Dacă venim la moștenirea boalelor aice vom spune pe scurt; că boalele cari vin din pricina relei conformări a unor organe; cum sînt unele boale de rerunchi de inemă etc. trec și la copii. De obicei se moștenește predispunerea la acelea-și boale ca și părinții, aice se subînțelege că se moștenește construcția organismului, anatomică și fiziologică, precum și puterea vitală a celulelor. De ex. la oftigă se moștenește forma pîeptului, de obicei îngustă, așa că plămîii sînt mici, și predispuși de-a fi atacați de microbul oftigei căruia nu i-se pot împotrivi: copiii cresc, ajung până aproape la aceea-și vîrstă și cam la aceea-și

vrîstă mor de aceea-și boală. Cine nu cunoaște zeci de exemple în care mai toți membrii unei familii se sting de oftigă. Altă boală care vine îeasă-și, cam la o anumită vrîstă, ie cancerul (racul), pe urmă apoplexia (damblaua); despre boalele nervoase vom vorbi la moștenirea psihologică.

(va urmă).

SOFIEA NĂDEJDE.

---

# LEGENDA SF. IULIAN OSPITALIERUL

de

**Gustave Flaubert.**

## I

Intr'un castel, în mijlocul pădurilor, pe pînănișul unei coline, trăeau tatăl și mama lui Iulian.

În colțurile castelului, cele patru turnuri, cu vîrfurile ascuțite, erau acoperite cu plăci de plumb în forma solzilor; iar temelia zidurilor, se sprijinea pe niște stînci, ce se coborau fără veste pînă'n fundul prăpastiei.

Drumurile din ogradă erau netede, ca pardosala beserecei. Ulucile lungi, ca niște balauri, cu gura'n jos, scui-pau apa de ploaie spre cisterne; și pe marginea ferestrelor fie-cărui rînd, se resfața cîte-o stîlbă de busuioc ori de altă plantă, în oale de lut zugrăvite.

A doua 'ncăpere, îngrădită cu pari, cuprindea'n lăuntru mai întăi o livadă cu pomi roditori, apoi florăria, unde florile prin fefiuritele lor așezări, înfățișau cifre, în sfîrșit o boltă, făcută din vițe de vie, cu scaune'n lăuntru, ieră bună pentru recorit și pentru pajii să joace popicele. În ceealaltă parte se găseau casa cînilor de vînat, grajdurile, pităria, crama și șurile. O pajiște verde se'ntindea de jur împrejur, îngrădită la rîndu-i cu'n puternic gard de spinii.

De-un timp așa de'ndelungat trăeau în pace, că porțile nu se încueau nicî-o data; șanțurile erau pline de apă; rîndunele'sîi făceau cuib în creștăturile zidurilor, unde se puneau mașinele; și straja ce se preumbla, cît ieră ziua de mare, pe coperișul cetăței,



îndată ce soarele ardea prea tare, intra'n turnul de pîndă și dormea ca un călugăr....

În lăuntru ferecăturile de fier luceau pretutindenea; tapițeriile din odăi alungau frigul, și scrinurile erau pline ochiuri de albituri, antalele nu mai încăpeau în pivnițe, lăzile de stejar crepau de greutatea sacilor de bani.

Vedeai în odaia armelor, pri'ntre steaguri și capete de dobitoace selbatece, arme din toate vremile și de la toate neamurile, începînd cu praștiile Amaliciților și sulțile Garamanților și sfîrșind cu paloșele Saracinilor și zalele Normanzilor.

Frigarea din culme putea frige un bou întreg, beserecuța ieră avut împodobită ca a unui rege. Ba ce-va mai departe, ieră chiar o scăldătoare ca la Romani; dar cuviosul stăpîn n'o 'ntrebuința crezînd că-i obiceiul păgînesc.

Și veșnic învălit într-o haină de vulpe, se preumbla pe moșie, făcea dreptate supușilor, liniștea sfezele stăpînilor. Iarna privea cum cad fulgii de omăt sau punea sa-i citească povești. Cum se desprimăvara, călare pe un catir, mergea pe înguste cărări de pe marginea grînelor înverzite, și sta de vorbă cu țerani, dîndu-le sfaturi. După multe ștregări, își luă de soție o fată de bun neam.

Femeia iera bălaie, puțin cam mîndră și cumpătată. Colțurile bonetei atingeau pragul de sus al ușilor; coada rochiei se tîrîea hăt departe'n urmă'i. Treburile casnice le făcea regulat ca la mănăstire; în fie-care demineată împărțea slugilor ce aveau de făcut; privilegia dulcelele și alifile, torcea ori cosea la gherghel pînze pentru sfînta masă. Și de multă rugăciune, îi dădă D-zeu un băiat.

Mare veselie mai fu atunci, și pe frunzări se așeză un ospăț, ce ținu trei zile și patru nopți, la lumina faclelor și la sunetul harpelor. Mîncară cele mai alese zaharicale, și găini cît berbecii; așa de petrecere un pitic ieși di'ntr-o plăcintă, și păharele ne mai ajungînd, căci lumea creștea neconținut, meseni băură din trîmbițe și din chivere.

Lehuza nu ȋer  la aste serbări.  edea lini tit  în pat. Într'o noapte se de tept  din somn  i văzu sub razele lune , ce se furi au pe fereastră, un feli  de umbră mi c ndu-se. Vede  un b tr n cu camilac  groasă, cu met niile'n m n , cu desagi  pe umeri, curat un schivnic. Se apropie de patul lehuze ,  i fără să deschidă gura  i spuse:

— „Bucură-te munn ! fiul tău va fi sf nt!“

 ncepu se  ipe lehuza;  el înse, lunec nd prin razele lune ,  ncet tor se'n l  n văzduh  i se făcu nevăzut. C ntecele osp tului resunau  i mai puternic. Auzi glasurile îngerilor;  i-  c z  capul pe perna pe care  erau ni te moa te, într'o cutie de piatră ro ie.

A doua zi  ntreb ndu- i toate slugile, mărturisiră că n'au văzut nici un schivnic. De  er  vis or  aievea, tot trebuia să fie o minune D-ze easc , dar nu spune  nim ru  nemica, de frică, să n'o facă fudul .

C nd se lumine  de ziul , se duseră oaspe ii;  i tatăl lui Iulian  er  afară de porti  , petrec nd pe cel din urmă oaspe, c nd de-odată un cer etori  încunjurat de-o negură se aret . Un  igan, cu barba'nefleit , cu verigi de argint la am ndou  bra ele  i cu ochii strălucitori. Bi gul într'un chip deosebit următoarele cuvinte:

— „A! a! fiul tău!... ce de-a  nge!... ce de-a viteji !.. ve nic fericit! rudă cu'n împărat“.

 i plec ndu-se spre a- i culege pomana, se p erdu'n  earb ,  i se nemici.

Bunul castelan privi'n dreapta  i'n st nga, îl strigă c t put . Nimeni! V ntul adie  ușor, cea a demine ei se p erdea.

Astă vedenie o d d  pe sama oboselei, căci dormise at t de pu in.   i zicea: „De spun cui-va,  i-a bate joc de mine“. Totu- i mărețiile ursite i lui Iulian îl orbeau, deși f g duin a n'a fost tocmai limpede, ba chiar se  ndoea de-a pricepu'o.

So ii   i ascundeau unul altuia astă taină. Am ndoi înse   i  ubeau copilul c'o de-o potrivă dragoste,  i respect ndu-l ca pe alesul lui D-zeu avură pentru  el deosebită luare a-minte. Leagă-

nul Ieră tiesit de puful cel mai moale, de-asupra-î lumină fără încetare o candelă'n formă de porumbiță; trei femei îl legănau; și, strins bine'n scutice, cu obrajii trandafirii și cu ochii albaștri, c'o mantie de mătasă bătută'n fir de aur și cu scufiea încărcată de pietre scumpe, par'că Ieră un Hristos mititel. Îi crescuseră dinții fără să dea o lacrimă.

Cînd fu de șapte ani, mă-sa'î învăță să cînte. Pentru a-l face viteaz, tată-su'î încălecă pe-un cal mare. Băiatul ridea de bucurie și fără multă zăbavă învăță tot ce privește războiul.

Un bătrîn călugăr, cărturariu vestit, îl învăță sf. scriptură, numărarea Arabilor, slovele latine, și cum să zugrăvească chipuri mititele pe pergament. Făceau lecția tocmai în vîrfurile unui turnuleț, departe de vîiet. Și isprăvind lecția, se coborau în grădină, unde preumblîndu-se 'ncetișor, priveau cu băgare de samă florile.

Din cînd în cînd se vedea trecînd prin fundul văiei, caropline, mîinate de-un bărbat îmbrăcat turcește. Castelanul, cunoscîndu-l că-î neguțitoriū, trimetea după dînsul o slugă. Străinul încrezîndu-se se'nturnă din drumu-î; și intrînd în casă, scotea din lăzi clituri de stofe de catifea și de mătasă, argintării, mirodenii, lucruri cîudate, necunoscute lui Iulian. În sfîrșit neguțitoriul plecă făcînd bun cîștig, fără să fi suferit vre-o silnicie. Alte dăți cete de pelerini băteau la poartă. Haînele lor ude, fumegau dinaintea vetrei, și după ce se săturau bine, povesteau călătoriile lor: rătăcirea corăbiilor pe marea spumegoasă, mersurile pe jos prin năsipurile arzătoare, cruzimea păgînilor, peșterile Siriei, ieslele Mîntuitorului și mormîntul lui, apoi dădeau băietului cîte-un petec din mantă.

Dese-orî castelanul, își ospătă vechii tovarăși de războiū. Și bînd își aminteau războaiele purtate, asalturile cetăților, zidiurile sfărîmîndu-le cu mașinile și numeroasele rănii primite. Iulian ascultîndu-î scotea țipete de bucurie; atunci tatu-su nici nu se mai îndoea că va fi mare cuceritoriū. Icar sara la vecernie, cînd trecea pri'ntre seracii înclinați, scotea banii din pungă cu-atîta sme-

renie și frumuseță, că mă-sa îl și numără pri'ntre oamenii arhiepiscopului.

În beserecă locu-î țera lângă părinți; și să fi fost cît de lungi slujbele, remînea'n genunchi, cu pălăria jos pe podele și cu mînele împreunate.

Intr'o zi în vremea liturghiei, ridicînd capul, zări un șoricuț alb, ieșind di'nt'r'o bortă, din zid. Șoricuțul alerga pe cea di'ntăiî treaptă a altariului, și după ce făcea două treîraite, la dreapta și la stînga, fugea prin același loc. În duminica următoare gîndul că l'ar putea vedea din nou îl turbură. Șoarecul veni din nou și-l așteptă în fie-ce duminică, și supărîndu-se, prinse o ciudă neînpăcată în contra-î și se hotărî să se mînuie de îel. Inchizînd decî ușa, și presurînd pe trepte fărîmături de plăcintă, se așeză înaintea bortei c'o vîrguță'n mînă.

După un timp îndelungat se ivi un bot roș, apoi ieși șoarecul întreg. Lovi'ncetișor și remase uimit înaintea acestui trup micuț, ce nu se mai mișcă; aruncă șoarecele afară, și nu spuse nimăruî nemica.

Feliurite păserele furau semințe din grădină. Iulian puse mazere'ntr'o trestie; și cînd le auzea ciripind în vre-un copac, se apropiea încetișor, ridică apoi trestia, sufla cît putea; și păserele-î plouau pe umere așa de multe de nu se putea ținea de ris, vesel fiind de astă reutate.

Intr'o demineață, cînd se'nturna din cetate, văzu pe creasta întăriturei un porumbel mare, ciugulindu-se la soare. Iulian se opri să-l privească; și zidiul fiind stricat tocmai acolo, luă o pîeatră'n mînă, zvîrîl, și pîeatra răsturnă paserea ce căzu de-adreptu'n șanț.

Sări și îel după porumbel, zgîrîindu-se de ciritei, cătîndu l pretutîndenea, mai sprinten de cît un cățeluș.

Porumbelul cu aripele rupte, atîrnat de crengile unui copăcel, se zbătea. Copilul se mîniă aflîndu-l în viață. Incepu să-l gîtuie, și zvîrcolirile păserei făceau să-i bată inima, umplîndu-i-o de plăcere selbatecă și zgomotoasă. La cea de pe urmă suflare slăbi de țera se leșine.

Sara la masă tată-su'i spuse, că-I destul de mare ca să'n-vețe vînătoarea; și merse de căută un calet vechiū ce cuprindea în formă de întrebări și respunsuri toată petrecerea vînătorească. În acea carte un profesor aretă școlariului său cum se învață cîni la vînat, cum se domestecesc șoimi, cum se'ntind cursele, cum se cunoști cerbul după baligă, vulpea după urme, lupul după culcuș, mijlocul cel mai bun de a le descoperi urmele; în ce chip îi stîrnești, unde-și găsească obiceiuit scăparea, cari's vînturile cele mai prielnice; numărînd tot-o-dată chiuiturile și cum se dă de mîncat la cîni.

Cînd Iulian putu spune pe de rost toate-astea, tată su'i clădi o casă pentru cîni.

Mai întăiū puteai deosebi două-zeci și patru de cîni din Barbariea, mai ușori de cît gazelele, dar foarte rei; apoi veneau șapte părechî de cîni bretoni, roși pătați cu alb și bine învățați, cu pîepturi puternice și urlători strașnici. Pentru vînatul mistrețului și altor fiare primejdioase, aveau patru-zeci de cîni din Italia, păroși ca urșii. Dulăii din Tatariea, mai cît măgarii de mari, roși ca focul, cu spetele mari și cu picioarele drepte, iera menii pentru vînatul zimbrului. Perii negri ai spaniolilor luceau ca matasa. Latratul iera tot așa de puternic ca și al cînilor englezești. Într'o ogradă osebită, mîrfeau, scuturîndu-și lanțurile, și întorcîndu-și cu înțeleală ochii, opt zăvozi, niște dobitoace îngrozitoare, ce sar la pîntecele cavalerilor și n'au frică nici de lei.

Cu toți mînceau pîne de grîu, beau din treuci de piatră și aveau cîte un nume sunătoriū.

Casa șoimilor mai că întrecea pe-a cînilor; bunul castelan avînd mulți bani, își adusese, bărbătuși din Caucaz, șoimi din din Babilonia și din Germaniea, șoimi călători, prinși din țeri depărtate, de pe stîncele țermurilor înghețate. Cu toți stăteau într'un șopron acoperit cu stuh, așezați după mărime pe o culme și aveau d'nnainte cîte-o brazdă de pămînt, unde-i puneau din vreme în vreme ca să se desmorțească.

Fură tocmite, prinzătorile de iepuri, undițile, căpeanele de vulpi și tot feliul de unelte de vînat.

Adesea duceau la cîmp prepelicarii, ce se tupilau îndată la pămînt. Atunci vînații, înaintau încetîșor, întindeau cu băgare de samă pe de-asupra lor o mreją foarte mare. La o poruncă dată cîniî lătrau, prepelițele zburau; în cît prepelițele de pe acolo, cu bărbații, lor, cu puî și tovarășii toți se aruncau în mreje, și le prindeau cu ușurință.

Alte-dăți, spre a prinde iepuri, băteau din dobe, vulpele cădeau în șanțuri, ori cu ajutorul căpeanilor prindeau lupul de picior.

Iulian înse desprețuea ast-feliu de vînat lesnicios; îi plăcea mai degrabă, ca departe de lume, să vîneze cu calul și cu șoimu-i ager, ce ieră de obicei un Scitîan alb ca omătul. Pe cap avea șoimul un învăliș de piele, c'o pană'n vîrf, și zurgălăi de aur zurneau la picioarele-i albastre; și se ținea strins lipit de brațul stăpînului, în vreme ce calul fugea în goana mare, și cîmpiile se ascundeau răpede vederei. Iulian dezlegînd șoimul, îi da drumul, paserea îndrăzneată, ca săgeata se ridica drept în sus; și vedeaî numai două pete rotindu-se, unindu-se la un loc, apoi făcîndu-se nevăzute în albastrul cerului. Șoimul apoi fără multă zăbavă, se cobora omorînd vre-o pasere și se așeza pe mîna lui Iulian, filfiind cu-amîndouă aripile.

În acest chip vîna Iulian, bitlanî, uli, cioare și vulturi. Și sunînd din buciim îi plăcea să-și urmeze cîniî, ce alergau pe coastele colinelor, săreau părăiele, se urcau spre păduri; și cînd cerbul începea să geamă de mușcăturile cînilor, iute-l culca la pămînt; apoi se desfătă privind furia dulăilor, așezați pe pielea-i fumegîndă, cum îl mînceau rupîndu-l în bucăți.

Cînd ieră ceață, se'ntunda'n heleșteie ca să prindă gîște, vidre și rețe selbatece.

Trei slugi, din zori îl așteptau la marginea scărei, și bătrînul călugăr plecîndu-se pe fereastră, zădarnic îi făcea semne și-l chemă. Iulian nu se'ntorcea. Mergea pe arșița soarelui pe

ploaie, pe furtună, bea apă cu pumnii din izvoare, mînea'n goana calului pădurete, de ieră ostenit se odihnea supt vre-un stejar; și se înturna a casă pe la mîezul nopței, plin de sînge și de glod, cu scăieți în păr, aducînd cu iel mirosul sălbătăciunilor. Se făcuse ca și dinsele. Cînd mă-sa-l îmbrășișă, primea cu receală stringerea-î în brațe, parcă se gîndea la cine știe celucruri însemnate.

Ucidea urșii cu cuțitul, zimbrii cu toporul, mistreții cu su-lița; ba ce-î mai mult, o dată ne-avînd la dînsul de cît un bășe se apăra de-o mulțime de lupi ce rodeau niște leșuri, lîng'o spînzurătoare.

\* \* \*

Intr'o demineată de iearnă, plecă de cu noapte, bine pregătît, cu arcul pe umere și cu'n snop de săgeți la oblîncul șelei.

Căluțul lui danez, urmat de doi cîni, mergînd în acela-și pas, zgudueau pămîntul. Stropii de chidie se lipeau de mantă, suflă un vînt rece. O parte de ceriū se lumină, și'n albeața resăritului, zări iepuri sariind pe marginea vizuniilor. De-odată amîndoi cîinii să răpeziră și fugărindu-î le rupeau spinarea.

Curînd după aceea întră'n pădure. Pe marginea unei crengi un cucușel selbatec înțepenit de frig, dormea cu capul sub aripă. Iulian, c'o lovitură de sabie, îi rătează amîndouă labele, și fără să-l ridice își urmă drumul.

După trei ceasuri de mers, ajunse'n vîrfu unu munte, așa de nalt, că ceriul se făcuse negru. Innainte-î, ca un lung zid, o stîncă se cobora'n jos, plecîndu-se într'o prăpastie, la a cărei margene două căprioare stau privindu-î fundul. Ne avînd săgeți la dînsul (căci îi remăsese calu'n urmă), îi veni în gînd să se coboare până la ieie; și descult, tupilîndu-se, ajunge la cea di'ntăiū căprioară și-î vîră pumnalul sub coaste. A doua'nspăimîntată sari'n prăpastie. Iulian se răpezî s'o străpungă, și, lunecîndu-î piciorul drept, căzu cu fața'n jos și cu amîndouă mîinile 'ndepărtate, peste trupul neînsuflețit a celeiălalte.

Coborîndu-se 'n cîmpie, se luă după salciile de pe marginea

riului, cocoarele zburînd jos de tot, din cînd în cînd îi treceau pe de-asupra capului. Iulian le omori cu biciul și nu remase nici una.

Între acestea, aîerul căldicel topise promoroaca, se'nălțau a-burî, și soarele se ivi. Văzu strălucind în depărtare un lac înghețat, par'că iera de plumb. În mijlocul lacului iera un dobitoce, pe care nu-l cunoștea încă, un castor cu botul negru. Cu toată depărtarea îl culcă la pămînt c'o săgeată, și-i părea reu că nu-i putu lua pielea.

Apoi merse pe-o cărare, pri'ntre niște copaci mari, ce făceau cu vîrfurile, un arc de triumf, la margenea pădurei. O căprioară sări di'nt'r'un desiș, o ciută ieși la iveală într'o răs\_pîntie, un bursuc ieși din vizunie, un păun pe-o pajiște își resfiră coada; și după ce le ucise pe toate, alte căprioare s'aretară, alte ciute, alți bursuci, alți păuni, și mîerle, și gaițe, dihoři, vulpi, ariei riși,—o nemărgenită mulțime de dobitoace, tot mai numeroase la fie-care pas. Toate se nvîrteau pe di'mainte-i, tremurînd, c'o privire blîndă și rugătoare. Iulian înse le tot ucidea, săgetînd cu arcul, scoțînd sabia din teacă, străpungîndu-le cu cuțitul, și nu se gîndea la nemic, nu-și aducea a minte de ceea ce făcea. Știea că iera la vînat într'o țară oare-care, de-un timp nehotărit și toate se'ndeplineau cu ușurință ca'n vis. O priveliște măreață-l opri. Mulțime de cerbi umpleau o vale, în formă de cerc; și tiesiți unii de alții se'ncălzeau cu aburii resuflați, ce se vedeau fumegînd prin piclă.

Nădejdea unui măcel atît de mare, îl nebuni de bucurie cîte-vă minute. Apoi descălecînd își suflecă mînele și'ncepu a săgeta.

La șuierul celei di'ntăi săgeți, toți cerbiî își înturnară capetele. Se făcură deșerturi în grămadă; glasuri plîngătoare se'nălțară și iera mare mișcare în toată ceata.

Malurile văiei ieraau prea nalte și nu le puteau trece. Săreau înlăuntrul văiei, căutînd scăpare, Iulian ochea, trăgea arcul, și săgețile cădeau ca picăturile puhoaielor de ploaie. Cerbiî înfuriindu-



se se băteau, se ridicau în două picioare, se'ncălecau uniî pe alțiî; și trupurile la un loc cu coarnele făceau o movilă mare, ce se surpă schimbîndu-și ne'ncetat locul.

În sfîrșit pîreră cu toțiî, trîntiți pe năsip, cu spume la nări cu mațele scoase-afară, și mișcările pîntecelor se micșurau pe'ncetul. Apoi totul fu nemișcat.

S'apropieă noaptea, și'n dosul pădureî, pri'ntre crengi, ceriul îeră roș ca o movilă de sînge.

Iulian se răzema de-un copac, și cu ochiî holbați priveă groznicul măcel, ne putînd pricepe cum de-a făcut una ca asta.

De ceealaltă parte a văieî, la margenea pădureî, zări un cerb, o ciută și puilul ieî.

Cerbul îeră negru îngrozitoriî la statură, aveă șei-spre-zece ramuri la coarne și barbă albă. Cerboaiica bălaie ca frunzele căzute păștea'n pajiște, și cerbușorul tăcut fără a o împiedecă din mers, sugă.

Înc'o dată zbîrniî areul. Cerbușorul fu ucis di'ntr'o dată. Atunci cerboaiica, privind ceriul, strigă cu'n glas adînc, sfășietoriî, omenesc. Iulian infuriat, c'o lovitură drept în piept, o 'ntinse la pămînt.

Cerbul cel bătrîn văzîndu-l, sări. Iulian îi trimese cea de pe urmă săgeată. Săgeata-l atinse'n frunte și remasă'nfiptă acolo.

Ca și cum n'ar fi simțit'o, cerbul, sărînd peste morți, înainta mereu, se răpezi asupra-î să-l spintece; și Iulian dădû'napoi cuprins de-o spaimă nedescrisă. Minunatul dobitoc se opri; și cu ochiî înflăcărați, măreț ca un patriarh ori ca un judecătoriî, în vreme ce un clopot suna'n depărtare, spuse de trei ori:

— Fii blăstămat! fii blăstămat! fii blăstămat! Într'o zi înemă de fiară, îți vei ucide pe tată tu și pe mă-ta!

Șî'ndoindu-și genunchiî, își închise'ncetișor ochiî și muri..

Iulian remase încremenit, apoi îl prinse o zguduitoare oste-neală, și-un dezgust, o supărare fără margini. Cu mînele la frunte plînse vreme'ndelungată.

Își pîerduse calul, cîinii îl părăsiseră; singurătatea ce-lînvă-

lua, îl amenință cu nenumărate primejdii. Atunci cuprins de frică, luă drumul de-a dreptul pe câmpie, alege la întâmplare o cărărușă, și 'ndată ajunse la poarta castelului.

Toată noaptea nu'nehise ochii. La tremurul lampeî vedeă cerbul cel negru. Prorocirea-î îl neliniștea; nu vroia s'o primească. „Nu! nu! nu! nu se poate să-î ucid!“ se gîndeă mai la urmă: „Orî așî vroi, înse?...“ și se temeă ca nu cum-vă dracul să-î fi adus în minte astă dorință.

Vreme de trei luni, mă-sa plină de mahnire se ruga la căpătăiū-î, și tată-su oftînd, într'una se primblă prin ganguri. Aduseră doctorii cei mai vestiți și-î dădură tot feliul de doctorii. Boala lui Iulian după spusa doctorilor, ieră din pricina unui vînt reu, orî că î bolnav de dragoste. Tînărul înse, clătina din cap la toate întrebările.

Mai prinzînd la putere, îl primblau prin ogradă; bătrînul călugăr și marinimosul castelan, îl sprijineau fie-care de cîte un braț.

Cînd se nsănătoșă nu mai vroi să vîneze.

Ca să-l înveselească tată-su-î dete o sabie mare turcească.

Sabia ieră sus, pe-un stîlp, la un loc cu celealalte arme. Ca s'o ajungă, aduse-o scară. Iulian se urcă. Dar prea grea fiind sabia, o scăpă din mînă și căzînd atinse pe bunul castelan, de-î tăie veșmintul; Iulian crezu că l-a omorit și leșină.

De-atunci se'ngrozî de arme. Numaî vederea unei săbiî îl îngălbeneă. Astă slăbăciune îi întristă păriațiî.

În sfîrșit, bătrînul călugăr, în numele lui d-zeu, și-a mărirei strămoșilor, îi poronci să-și înceapă petrecerile de altă dată.

Scutierii în toate zilele se desfătau aruncînd cu sulița. Îndată Iulian se făcu cel mai iscusit la zvîrlit. Pălea'n gîtul garafelor, sfărma dinții giruetelor, lovea la o sută de pași în cuiele porței.

Vara, într'o sară, în ceasul cînd negura nopței împiedecă deosebirea lucrurilor, fiind în grădină, tocmăi în fund, zări două aripî albe, zburînd la înălțimea copacilor de lîngă zid. Nicî nu se'ndoi că nu-î cocostîre, și zvîrli cu sulița.

Pornî un şipet sfâşietoriu.

Ieră mă-sa, a cărei bonetă cu colţuri lungi, remase şintuită de zid.

Iulian fugi din castel şi nu se mai aretă.

## II

Se băgă'ntr'o ceată de soldaţi, ce trecea pe acolo.

Ştiu ce-i foamea, setea, frigul şi păduchi. Se deprinse cu groznicul vnet al luptelor, cu vederea celor ce mor. Vîntu-i pîrlî pîlelea. I se'avîrtoşă trupul de mînuitul armelor; şi fiind că Ieră foarte puternic, viteaz, îngăduitori, cu minte, fără multă trudă căpătă conducerea trupei.

La'nceputul luptelor îşi îmbărbătă soldaţii, ridicînd sulita'n sus. Noaptea s'acătă pe zidurile cetăţilor, pe-o frîngbie cu noduri, şi sta hlobănat de vînturi, în vreme ce focul gregorian i se lipea de zale şi reşina arzătoare şi plumbul topit, curgeau şiroae de pe coastele zidurilor. De multe ori pietrele îi sfărman scutul, punţile prea'ncărcate de oameni se rupeau cu dînsul. Numai învîrtindu-şi armele scăpă de 14 cavaleri. Nemici pe toţi cîţi îi veneau în cale. De ne numărate ori îl crezură mort.

Prin voinţa domnului, scăpă tot de-a una; căci ocrotea oamenii beserecei, orfani, văduvele şi mai virtos bătrînii. De vedeă vr'un negustori în cale-i, strigă să-şi arete faţa, ca şi cum s'ar fi temut să nu-l ucidă din greşală.

Robii fugari, ţerani răzvrătiţi, bastarzi fără de avere, tot feliul de oameni fără frică alergau sub steagu-i, făcîndu-şi ast-feliu o armată. Armata creşcu. Iulian se făcu vestit. Toţi îi cereau sprijinul. Rînd pe rînd, dădu ajutori moştenitoriului Franţiei şi regelui Angliei, templierilor din Ierusalim, căpeteniei Parţilor, prinţului Abisiniei şi împaratului Calcutei. Se bătu cu Scandina-vii, coperiţi cu solzi de peşte, cu Negrii înarmaţi cu scuturi rotunde de piele de ipopotam şi călări pe măgari roşii, cu Indieni auri la faţă, şi cari învîrtesc pe de-asupra capetelor lor încornate săbiu late, mai lucii de cît oglînda. Bătu pe Troglodiţi şi pe Antropofagi. Trecu prin locuri aşă de arzătoare, de se aprindeau

de sine periî capului şi ardeau ca faclele; şi prin altele aşă de friguroase, de se deslipeau mînele de trup şi cădeau la pămînt; şi prin ţerî aşă de neguroase de vedeaî nălucî cînd mergeaî. Ţerile cînd îerau în neînţelegere îi cereau sfatul. Cînd mergea'n solii căpătă foloasele cele ne mai gîndite. De se purtă reu vre-un principe pe ne aşteptate venia şi-l dojenea. Dezrobi popoarele, slobozi reginele'nchise'n turnuri. Iel şi nu altul ucise şarpele din Milan şi balaurul din Oberburbah.

Pe atunci împăratul Occitaniei, bătînd pe Maurii Spaniolî, luase ca ţiitoare pe sora califului, de la care avu o fiică, şi-o creşteă creştineşte. Dar califul prefăcîndu se că se creştinează, veni întovărăşit de-o mare mulţime, ucise paznicii, Year pe rege îl aruncă într'o pivniţă, unde l schingieua ca să-i afle comorile.

Iulian alergă 'n ajutoru-î, nemici armata necredincioşilor, încunjură cetatea, ucise pe calif, îi tăie capul, şi ca pe-o minge-l zvîrli peste ziduri, în tabăra dusmanilor. Scoase apoi pe împărat din închisoare, şi-l urcă pe scaunul împărăţiei, faţă fiind toată curtea.

Împăratul ca să-i răsplătească slujba, îi dădu panere de bani; nu luă nemică Iulian. Gîndind că poate ar dori mai mult, îi dădu trei părţi din avere; ieară-şi nu primi; îl rugă apoi să împartă cu dînsul averea, Yeară-şi nu primi; îl rugă apoi să'mpartă cu dînsul împărăţia, Iulian îi mulţumi; şi împăratul plîngea de cîudă, ne ştiind în ce chip să-i arete recunoştinţa. De-o dată se lovî peste frunte, spuse unui curtean un cuvînt la ureche; perde lele se dădură'n lături şi se aretă o fată tînără.

Nişte ochi, mari şi negri, luminau ca două lampe cu dulce lumină. Un zimbet fermecătorii îi flutură pe buze. Undele părului îerau prinse cu agrafe de pietre scumpe de rochia-î întredeschisă şi sub îmbrăcămintea-î străvezie puteaî găci tinereţa trupului. Copila îeră micuţă, durdulie şi subţire la mijloc.

Iulian fu orbit de dragoste, cu atîta mai vîrtos, fiind-că dusesese pîn'atunci o vîeaţă curată.

Primi decî în căsătorie pe fata împăratului, cu'n castel ce-l

avea de la mă-sa și sfîrșindu-se nunta se despărți de împăratul după multe vorbe bune din amîndouă părțile.

Se mută'ntr'un palat de marmură albă, zidit în stil arab-pe-o limbă de pămînt naltă, într'o pădure de portocali.

Grădinele de flori se coborau pînă pe malul unui golf, unde scoicele trandafirii seîrșeau sub picioare. În dosul palatului se'ntindea o pădure răsfirată. Ceriul îera pururea albastru, și arboriî se plecau rînd pe rînd orî la suflarea vîntului de mare, orî la vîntul despre munți, ce'chideau în depărtare astă priveliște.

Camerile slab luminate, îerau împodobite cu plăci de marmură! Niște stilpușori nalți și subțiri ca trestiea, țineau bolta turnurilor, împodobite cu săpături ce înfățișau stalactitele din peșteri.

Prin odăi îerau fîntîni săritoare, prin curte mozaicuri, despărțituri împodobite cu cununî de flori, o mulțime de frumuseți arhitectonice, și pretutindenî tăcere adîncă, de s'auzea cel-mai mic foșnet, s'auzea și eoul suspinului.

Nu mai purtă războaie Iulian. Se odihnea'n mijlocul unui popor liniștit și'n fie-care zi mulțimea trecea pe di'nnaintea lui, făcîndu-î mătăniî și sărutîndu-î mîna ca'n Asia.

Imbrăcat în purpură, cu coatele răzemate de prichieful ferestei, ședeă, amintindu-și vînaturile-î de altă dată, și-ar fi vroit s'alerge prin pustiuri după gazele, după struți, să s'ascundă prin stuhăriî pîndind leoparziî, să treacă păduri pline de rinocerî, s'atingă vîrtul munților celor mai greu de străbătut, ca să ochească mai bine vulturiî, și pe ghețurile mării să vîneze urși albi.

Otte-o dată prin vis, par'că îera tata Adam în mijlocul raiului, între toate dobitoacele pămîntului, și le omora, numai atîngîndu-le cu mîna; orî treceau două cite două, după înălțimi, începînd cu elefanțiî și leiî și sfîrșind cu rețele și cacomii, ca'n corabia lui Noea. Și-așezat la umbra unei peșteri aruncă asupră-le cu sulița fără greș. Veneau apoi altele, nu se mai sfîrșeau, și se deștepta din somn, învîrtîndu-și selbatec ochiî. Prințiî și prietenii îl poftiră la vînat; nu se ducea nici o dată, crezînd că prin astă pocăință va ocoli nenorocirea ce-l amenința; căci soarta

părinților i se perea legată de vînatul dobitoacelor. Dar se stînjinea că nu-și putea vedea părinții și astă dorință n'o mai putea suferi.

Ca să-l desfăteze, femeea lui chîemă cîntărețe și dăntuitoare.

Se primbla cu dînsul în trăsură deschisă prin cîmpie, alte dăți, întinși pe marginea unei luntri, priveau cum aleargă peștii prin apa limpede ca ceriul. Dese-orî îi aruncă flori în obraz; și ghemuită lîngă picioarele lui, îi cîntă di'ntr'o mandolină cu trei strune; apoi punîndu-i pe umere amîndouă mînele'npreunate, spuneă cu'n glas sfios:—Dar, ce ai scumpe doamne?

Nu-i răspundeă, orî începeă să plîngă; în sfîrșit într'o zi îi descoperi gîndul ce-l frămîntă.

Iea înse judecînd foarte sănătos, îi spuse că n'are de ce se teme; tată-su și mă-sa murise de sigur, și chiar de i-ar vedea vre-o dată, prin ce'nîmplare, în ce scop să facă așa nelegiuire? Prin urmare frica-i fără temei și reu face de nu merge la vînat.

Ascultînd'o, Iulian zimbeă, dar nu se hotără să-i împlinească dorința.

Într'o sară de August, fiind în odaie, Iea se culcă și îel se închina'n genunchi, de-o dată auzi un lătrat de vulpe, apoi niște pași ușori sub fereastă și văzu'n întunerec niște umbre fugind. Ispita ieră prea mare. Dezlegă tolba cu săgeți.

Iea remase uimită.

— Ca să te-ascult, îi spuse Iulian, mă voiî întoarce la săritul soarelui.

Iea se temu să nu i se'nîmple vre-o nenorocire.

O asigură; apoi ieși, mierîndu-se de nestatorniciea hotărîrilor sale.

Puțină vreme după aceea, un paj o înștiință, că doi necunoscuți, în lipsa stăpînului, vroeau s'o vadă cît mai degrabă pe stăpînă.

Și'ndată intrară, un moșneag și-o habă, gheboși, colbăiți, cu straie de pînză, sprijinindu-se fie-care într'un băț.

Cînd mai prinseră îndrăzneală, spuseră, că-i aduc lui Iulian vești de la părinți.

Bătrînii înse, înțelegîndu-se din ochi, o întrebă dacă Iulian îi mai iubește, de mai vorbește de dinșii cîte-o dată.

— O, da!

Atunci moșnegii strigară :

— Noi sîntem! și se așezară, fiind osteniți și zdrobiți de drum.

Nemica nu asigură pe tinăra femeie, că bărbatu-su iera fiul lor.

Iei îi dădură dovezi, spuindu-i semnele de pe trup.

Atunci Iea sări din pat, chemă pajul și le dădu de mîncat.

Cu toate că ierau foarte flămînzî, nu puteau mîncă de loc, și Iea băgă de samă, cum le tremurau mînele cînd ridicau păharele.

O întrebă o mulțime de lucruri despre Iulian, și Iea le răspundeă fie-căruia, avu înse grijă să nu le spună gîndul cel negru, ce-I privea și pe dinșii.

Văzîndu-l că nu se mai întoarce, pleacă din castel, și călătoreau de mai mulți ani, după îndreptări nesigure, fără a pierde nădejdea de-al găsi. Le-a trebuit atîția bani, pe la vămile fluviilor, pe la hanuri, pentru plata prinților și pentru cheltueala hoților, de le secase punga și cerșeau acum. Dar ce le păsă, cînd în curînd aveau să-și stringă'n brațe copilul? Mai pune încă și fericirea că are o femeie așa de gingașă și nu se săturau privind'o și sărutînd'o.

Se mierau foarte de bogăția casei, și bătrînul, uitîndu-se pe pîreți, o întrebă de ce se găseau acolo armele împăratului Occitaniei.

Iea le spuse :

— le tată-mieu!

Tresări bătrînul amintindu-și prorocia țiganului, Iear bătrîna se gîndeă la vorbele schivnicului. De sigur fala lui Iulian de-acuma iera numai zorile luminilor veșnice; și amîndoi remaseră uimiți în fața policandrelor ce lumineau masa.

De sigur c'au fost foarte frumoși în tinereță. Bătrîna avea încă părul întreg, a cărui tîmple, ca omătul de albe, atîrnau pînă la obraji, și bătrînul nalt la statură și cu barba lungă, par'că iera o statuie.



Femeia lui Iulian le spuse să nu-l mai aștepte, și-l culcă'n patul Ței, apoi închise fereastra; adormiră. Se luminea de ziuă, și'n dosul ferestrei păsările'ncepură a cânta.

\* \* \*

Iulian trecuse grădina și cu pași grăbiți mergea prin pădure bucurându-se de molătaea pajiștei și de dulceața aerului.

Umbrele copacilor s'așterneau pe mușchiu. Cîte-o dată luna făcea pete albe prin poiene și Iulian nu'ndrăznea să pășească mai departe, crezînd că-l vre o baltă, sau luciul heleșteelor liniștite se făceau una cu Țearba. În toate părțile domnea tăcere adîncă și nu văzu nici umbra dobitoacelor, ce cu puțin mai înainte rătăceau prin prijma castelului.

Pădurea se'ndesi, întunerecul crescă. Vîntul căldicel, plin de mirezme 'nbătătoare. Merse prin grămezi de frunze căzute, și se rezemă de-un stejar ca să mai răsuflă puțin.

De-o dată, la spate, sări ce-vă negru, un mistreț. Iulian n'avu timp să Țea la ochi arcul și se măhnă că și cum is'ar fi întîmplat vre-o nenorocire.

Apoi Țeșind din pădure zări un lup, ce mergea fără zgomot de-a lungul unui gard.

Iulian îi trimise o săgeată. Lupul se opri, întoarse capul ca să-l vadă, urmîndu-și drumul. Aleargă păstrînd tot aceea-și depărtare, se oprea din cînd în cînd, și'ndată ce-l luă la ochi, Țear începea să fugă.

În acest chip merse Iulian prin o cîmpie nesfîrșit de mare, trecu apoi dealuri de năsip și'n sfîrșit se urcă pe-un deal de unde se vedeă o bucată bună înainte. Pri'ntre beciurile ruinelor vedeai ici colo lespezi de pîetră. Se'mpiedecă de ciolanele morților; ici-colo cruci mîncate de carii se plecau în jos, de'ți făceau milă, Niște chipuri înse se mișcau în umbra nehotărită a mormintelor. și văzu niște hiene spăimîntate și gîfîind, zgîrîind cu unghiile leșpezile de pîetră, veniră la dînsul și l' mirosiră, rînjind dinții de li se vedeau ginginele Iulian scoase sabiea. Hienele o luară la



fugă, toate o dată, în toate părțile și urmîndu-și fuga șchiopătînd se făcură nevăzute, departe, într'un nour de colb.

Un ceas după aceea, întîlni înt'o ripă un zimbru furios, cu coarnele nalte, scormonind năsipul cu piciorul. Iulian îi trînti sulița'n gît. Sulița se rupse par'că ar fi fost zimbrul de aramă; închise ochii așteptîndu-și moartea. Cînd îi deschise, zimbrul se făcuse ne văzut.

Atunci i se umplu sufletul de rușine. O putere ne văzută îi zădărnicea puterea, și intra'n pădure, ca să se'ntoarne a casă.

Pădurea ieră'ncîlcită de tufișe, și pe cînd își făcea drum cu sabia, un dihor îi țîșni pri'ntre picioare, o panteră-i trecu pe de-asupra umărului, un șarpe se'ncolăci urcîndu-se pe-un frasen.

Pri'ntre frunze o cloară hîdă se uita la Iulian și iei colo pri'ntre crengi se aretă o nenumărată mulțime de stele, par'că ceriul și-a fost plouat stelele'n pădure. Ierau ochii dobitoacelor, ai mîștelor selbatece, ai veverițelor, ai buhnelor, ai papagalilor, ai momițelor.

Iulian săgetă'ntrînsese; săgețile pline de pene se așezau pe frunze ca niște fluturi albi. Zvirli cu pîetre, pîetrile cădeau și n'atingeau pe nimeni. Se blestemă de cîudă, ar fi vroit să se bată singur, răcnea, zugrumat de furie.

Și toate dobitoacele urmărite veniră încunjurîndu-l într'un cerc strîmpt. Unele stînd jos, altele 'nnălțîndu-se cît ierau de mari. Iulian sta în mijlocul lor înghețat de spaimă, nici nu se urnea din loc. Pri'nt'r'o groaznică sforțare păși o dată, dobitoacele de pe arbori deschiseră aripele, cele de pe pămînt își mutară picioarele; toate-l întovărășeau.

Hienele-i mergeau înnainte, lupul și mistrețul în urmă, zimbrul la dreapta flutură din cap; și la stînga șarpele se tîră prin ierabă, în vreme ce pantera, bulbucîndu-și spinarea, înnainte cu pași mari pe pajiște. Ca să nu le'ntarte de-abîea mergea; și văzu ieșînd din adîncimea tufișelor, arici, vulpi, năpîrci, șacali și urși.

Iulian începu să fugă; alergau și iele. Șarpele suferă, fiarele puturoase scoteau bale. Mistrețul îi freca călcăiele cu colții,

lupul cu periî botului, palma. Momitele'l pişceau strîmbîndu-se, dihorul se răstogolea pe picioarele-î. Un urs, îi luă pălăria cu laba; şi pantera în bătaie de joc, lăsă jos săgeata ce-o purta'n gură.

O adevărată bataie de joc îera'n privirea tuturor. Trăgînd cu coada ochiului, parcă se gîndea la răzbunare; şi asurzit de zbrîrnăitul insectelor, bătut de cozile păsărilor, năduşit de resuflarea dobitoacelor, mergea cu mînele'n tinse şi cu ochi'nchişi, ca un orb, nici n'avea măcar putere să strige: „îertare“. Cîntul cucoşului resună. Altele îi răspunseră; se luminează de ziuă; şi cunosc din colo de portocali coperişul palatului.

Apoi, pe margenea cîmpiei văzu la trei paşi, prepeleţe roşezburînd prin mirişte. Îşi desbumbă mantaua şi făcînd'o mreajă, o zvîrlî asupra-le. Cînd căută supt manta, găsi numai o singură prepeleţă, ş'aceea moartă de multă vreme, putredă.

Astă amăgire!l amări mai mult de cît toate celealalte. Il apucă îeară-şi setea de măcel; şi'n lipsa dobitoacelor, ar fi omorît chiar oameni.

Se urcă în florărie, împinse'n lăuntru poarta, lovînd'o cu pumnul, dar în josul scării, amintirea scumpei soţii îi înduleci inema. Fără îndoială că dormea, şi vroia să meargă la dînsa fără veste.

Lepădînd sandali, întoarse cheea'n cetişor şi întră.

Geamurile ferestrelor împodobite cu plumb întunecau slaba lumină a zorilor. Iulian se'nclîci cu picioarele de nişte haîne, puse la pămînt, o leacă măi încolo, se lovî de-o meşoară încă plină de tacîmuri „o fi mîncat de sigur“ îşi spuse'n gînd, şi înaintă spre patul din fundul camerei, pierdut în întunecime. Cînd fu la margenea patului, vroind să-şi sărute femeia, se plecă la căpătăi, unde două capete se odihneau unul lîngă altul. Şi simţi pe buze periî unei barbe. Se dădu'ndărept crezînd că'nnebuneşte; dar se mai întoarse lîngă pat, şi degetele chipuînd înţîlniră nişte peri lungi. Ca să-şi alunge ori-ce îndoială, puse încă o dată mîna la căpătăi. Astă-dată îeră chiar o barbă, nici o îndoială; şi-un bărbat, un bărbat culcat în pat cu femeia lui!

Aprins de-o groaznică mînie, sări asupra le, răcnind ca o fîeară; și-i injunghiă bătînd cu picioarele'n pămînt, spumegă de furie. Apoi se opri.

Morții loviți în inemă nici n'au suflat măcar. Cu luare-a-minte ascultă gemătul amîndurora. Nesigur la început acest glas plîngătoriu, din depărtare, se apropiea se'nputernici, se făcu'ngrozitoriu; și uimit de frică, cunoscî strigătul cerbului negru.

Și'torcîndu-se i se păru că vede, la ușă, năluca iemelei sale, cu o lumîinare'n mîină.

Vuîetul omorului o atrase. C'o privire spărioasă, înțelese totul, și fugind de groază scăpă jos lumînarea.

Iulian o ridică.

Tatu-su și mă-sa stăteau înaintea-i întinși pe spate, cu cîte-o rană'n piept, și chipurile lor de-o măreacă blîndeță par'că păstrau o taînă veșnică. Stropii și bălțile de sînge ȳșit din pielea lor cea albă căzuseră pe prostirile patului, pe jos, pe statuîeta de fildeş a lui Hristos, atîrnată de părete. Răsfrîngerea stacojie a geamului, lovit de razele soarelui, lumina aste pete roșe, și aruncă altele și mai numeroase în toată camera. Iulian merse'n spre morții, spunîndu-și, vrînd să creadă, că nu-i cu putință una ca asta, s'a înșelat de sigur, sînt cîte-odată asemănări neînțelese. În sfîrșit se plecă puțin ea să vadă pe bătrîn de aproape; și zări între genele-i pe jumătate închise, o privire stinse ce-l arse ca focal. Apoi se duse de ceea parte a patului, îngrijit fiind, de celalalt trup al cărui păr alb ascundea o parte din față. Iulian puse mîin sup cap, o ridică'n sus; —și-o privi, ținînd'o c'o mîină, în vreme ce în cealaltă ținea lumînarea. Picăturile de sînge, umplînd salteaua, cădeau una cîte una pe podele.

Cînd înnoptă, merse la femeea lui, și c'un glas schimbat, îi poronci mai întăiu să nu-i vorbească, să nu s'apropie de dînsul nici macar să nu-l privească, și să urmeze cu jurămint, toate hotărîrile-i nestrămutate.

Ceremonia îngropărei se va face după lămuririle ce i-a lasat în scris pe catafale în camera morților. Îi lăsă palatul, robii, toată

averea, făr'a-și lua, măcar straietele, măcar sandaliile pe cari-î va găsi sus pe scări.

Iea s'a supus voinței lui D-zeu dînd prilej crimei, și trebuia să se roage pentru sufletul lui, fiind-că de-acuma înaintea nu mai ființază.

Morții se'ngropară cu mare pompă într'o mănăstire, trei zile departe de palat. Un călugăr îmbrăcat într'o manta, urma scriul departe de toți ceilalți, fără ca vre-o unul să îndrăznească a-i vorbi.

Cît ținu slujba remase, cu fața'n jos, lîngă pragul beserecei, cu brațele'nerucișate și cu fruntea în țernă.

După îngropare îl văzură luînd drumul spre munți. Se întoarse de mai multe ori și apoi se făcu nevăzut,

### III

Merse cerșitorind prin lume.

Pe drum, întindea mîna cavalerilor, îngenunchiind s'apropiea de secerători sau remînea nemișcat înaintea porților; și fața-î ieră așa de jalnică, în cît toți îi dădeau de pomană ca să se u-milească și mai mult, le povestea faptele lui; atunci toți fugeau făcîndu-și cruce. Prin orașele prin cari-a mai fost trecut, îndată ce-l cunoșteau, îi închideau porțile, îl amenințau, zvîrleau cu pietre într'însul. Cei mai miloși, puneau cîte un blid de mîncare pe marginea ferestrei, apoi închideau obloanele ca să nu-l vadă.

Respins fiind de pretutindene, se ferea de oameni, și se hrănea cu rădăcini, cu plînte, cu poame găsitate pe drum și cu scoi-cele ce le cîntă de alungul țermului mării.

Cîte-odată ațîndu-se spre oraș, vedea o învîlmășală de co-perișe îngrămădite, punți, turnuri, uliți negre tăindu-se, de unde se urcă pînă la dînsul un felîu de bîzîit neînterupt.

Nevoea de-a vedea oameni, îl silea să se scoboare'n oraș. Dar fețele'ndobitocite, vuîetul meșteșugarilor, necumpănirea'n vorbă, îi înghețau inema. De serbători, cînd din zori bombănitul clopotelor înveselea norodul, se uita la locuitori ieșind din case, la jocurile lor înfierbîntate, la butoaiele de bere din răspintenî, la co-

voarele de Damasc pe di'nnaintea caselor prinților, și cînd înopta, vedea mese mari, unde bunicii și țineau nepoții pe genunchi; îl nădușeau suspinele, și se înturna măhnit.

Se uită cu drag la cîrlanți sărind prin iearbă, la păsări din cuiburi, la insecte de pe flori, toate, cînd s'apropiea, fugeau departe, s'ascundeau spăimîntate, zburau cît puteau.

Căuta singurătatea. Vîntul înse-î aducea la urechi gemete de moarte; lacrimile rouă de pe pămînt, îi aminteau alte pi-cături mult mai grele. Soarele în toate serile răspîndeă sînge prin nourî; și prin vis în fie-ce noapte își tot omoră părinții.

Își făcuse rasă cu ghimpî de fier. În genunchi urcă toate colinele, ce aveau beserecă pe creastă. Dar nemiloasa-î gîndire-î întuneca măreția beserecilor, îl schingîuea mai mult de cît chinurile pocăinței.

În potrivea lui D-zeu, care-a hotărit să facă astă faptă, nu se răzvrăti nicî o dată, dar se desnădăjdui c'a putut face așa de mare nelegiuire.

Și-î țera așa de groază de iel, de se băgă orb în primejdii, în credința că va sfîrși o-dată cu chinul. Scăpă damblagii din foc, copii din fundul prăpăstiilor. Adîncul îl zvîrlea afară, flacările nu-l atingeau.

Suferința-î ce se făcea tot mai mare, n'o mai alină timpul. Se hotări să se omoare.

Într'o zi trecînd pe lîng'o fîntînă, și plecîndu-se se vadă cît ie de adîncă, văzu ivindu-se în luciul apei, un bătrîn prăpădit de slab, cu barba albă și cu ehipul așa de duios, de-î fuc neputință să nu-l bufnească plînsul. Celalalt plîngea și iel. Fără să-și cunoască chipul, Iulian își aducea aminte ca prin vis, de-o față ce semănă cu asta. Scoase un țipăt; țera tată-su, și nu se mai gîndi să se omoare.

Și ast-feliu, purtînd povoara amintirei, cutreeră multe țeri și ajunse lîng'un fluviu cu trecere primejdioasă, din pricina ințelei cursului și a mulțimei de nămol ce-î iză malurile. De multă vreme nicî nu mai îndrăznea nimeni să-l treacă.

O luntre veche îngropată'n pământ pe jumătate, își înălță pieptul în stuh. Iulian privind'o cu băgare de samă, găsi o păreche de visle, și-i scăpără prin minte gândul, c'ar putea fi folositoriu oamenilor.

Incepu Iel mai întâiu, să facă pe mal un drum pietruit, cu ajutorul cărnia te puteai cobori până la apă, își rupea unghiile urnind niște bolovanî groznic de mari, îi rezema de pîntece ca să-i care, lunea'n mocirlă, se cufundă dese-orî, și mai, mai Iera'n gura morței.

În urmă-și tocmi luntrea cu lemnele corăbiilor înecate în fluviu, își făcu și-un bordei de lut și de crengi de copaci. Drumul fiind știut, veniră călătorii. Îl chemau de pe cea mai filfînd steaguri; Iulian sârea îndată în luntre. Deși luntrea Iera greoaie, o mai încăreau cu tot felul de buclucuri și greutăți, lăsînd la o parte vitele, cari zvîrcolindu-se de spaimă, mai măreau încă greutatea. Și nu cerea nemica Iulian pentru osteneală, cîți-va călători scoțînd din desagi remășițele merindelor i le dădeau, orî haînele prea ponosite de cari se săturaseră. Cei mai mojieî îl și ocărau. Iulian îi luă cu blîndeță, și Iei îi răspundeau cu ocări. Iulian îi binecuvîntă.

O măsuță, un scăunel, un pat de frunze și trei pähare de lut, atîta numai avea'n casă. Două borți în părete țineau loc de ferești. De-o parte se'ntindeau, cît țineau ochii șesuri neroditoare presurate ici-colò cu heleșteie mohorite; și'n față fluviul cel mare își rostogolea valurile verzuî. Prima-vara udîndu-se pămîntul putea a hoit. Mai apoi un vînt puternic ridica'n vîrteje colbul ce străbătea orî unde, nămolea apa, scîrțîea prin diuși. O leacă mai tîrziu, veneau nori de muscuțe a căror zuzuitură și mușcături nu încetau nici zi nici noapte. În sfîrșit veneau geruri amarnice de crepau lemnele și aduceau poftă nebună de carne.

Luni întregi se strecurau și Iulian nu vedeă pe nimeni. Adesea-și închidea ochii silindu-se prin amintire să se întoarcă'n tinereță; — și i se aretă ograda unui castel cu ogari pe prispă, cu slugi prin odăi, și'ntru'n leagăn frumos împodobit, un băiat cu

părul bălan, între-un bătrîn acoperit cu blăni și-o femeie cu rochie lungă; de-o dată i se aretau amîndouă trupurile ne'nsuflețite. Se răpezea cu fața'n jos pe pat, și plîngînd zicea mereu:

— Vai! bietul tata! bieata mama! bieata mama! Și cădea'ntr'o amortîre, încunjurat de nălucile morților.

\* \* \*

Intr'o noapte, pe cînd dormea, i se păru că-l cheamă cine-vă Ținti urechea și nu putea deosebi nimic alta de cît mugetul valurilor.

Acela-și glas strigă din nou:

— „Iulian!”

Glasul venea de peste mal, lucru ce i se păru nefiresc, gîndindu-se la lățimea fluviului.

A treia oară s'auzi:

— „Iulian!”

Și-acest glas subțire, avea răsunetul clopotului de beserecă.

Aprinzîndu-și fînarul, ieși din bordeiul. O groaznică furtună vijtea. Ieră întunerec adînc, spart pe ici-colo de albeața valurilor ce urlau amarnic.

După o clipă de îndoală, Iulian dezlegă luntrea. De-odată se liniști fluviul și luntrea lunecă pe luciul apei și ajunse la celălalt mal unde-l așteptă un bărbat.

Călătoriul ieră învălit c'o pînză'n zdrențe, cu fața ca o mască de ipsos și cu ochii mai roși de cît jaratecul. Apropiînd fînarul de Iel, Iulian văzu că-i c'o lepră grețoasă; aveă totu-și în privire o măreție regească,

Cum se urcă, luntrea se cufundă uimitoriū, apăsată fiind de greutatea călătoriului, apoi iear se urcă'n sus, și Iulian începu a vîsli.

La fie-ce lovitură de vîslă, puterea valurilor o ridică'n sus. Apa, mai neagră de cît cerneala, se răpezea furioasă din spre amîndouă malurile și săpă prăpăstiī, înnălță munțiī, și luntrea sărea de-asupra. se cufundă apoi în adîncimi, unde se'nvîrtea bătuță de vînturī.

Iulian își plecă trupul, puse toată puterea brațelor, și sprijinindu-se'n călcăie, se încovoeă sucindu-și mijlocul ca să aibă mai multă putere.

Grindina-i lovea minele, ploaea'i curgea șivoaie pe spate, furtuna îl nădușea, se opri. Atunci luntrea fu răpită de cursul apei. Înțelegînd înse, că-i la mijloc ce-va foarte însemnat, o poruncă la care musai trebuia a se supune, luă iar vîslele; și fleșcăitul lopeților năbușă mugetul furtunei.

Fînaru-i ardea di'nainte. Păsările zburau stolar, îi ascundea lumina'n răstimpuri. Veșnic înse vedea ochii leprosului, ce ședea'n fundul luntrei nemișcat ca un stîlp.

Și multă vreme, foarte multă vreme ținu aceasta!

Cînd sosi'n bordei, Iulian închise ușa și-l văzu așezîndu-se pe scaun. Giulgiul ce-l învălea căzuse pîn' la cingătoare; și umerii, pieptul, brațele-i slabe nu se vedeau de lostopănele de bube solzoase. Niște zbîrcituri adînci îi brăzdau fruntea. Avea o bortă'n loc de nas, ca la schelete; și buzele-i albastrii scoteau un abur puturos și des ca pîela.

— „Mi-î toame!“ spuse leprosul.

Iulian îi dădu, tot ce avea, un codru de slănină și niște coji de pîne neagră.

După ce-a mîncat; masa, strachina și mănunchiul cuțitului se 'mplură de acelea-și pete ce se vedeau pe trup.

Zise mai apoi: — „Mi-î sete!“

Iulian căută ulciorul; și cînd îl luă'n mîna ieși un miros plăcut, ce-i îndulcea inima și-i lărgea nările. Iera vin; ce minune! Dar leprosul întinse mîna, și di'r'tr'o sorbire deșertă ulciorul.

Mai spuse: — „Mi-î frig!“

Iulian aprinse cu lumînarea un snop de feregi în mijlocul bordeiului.

Leprosul veni să se'ncălzască; și ghemuit lîngă foc îi tremură tot trupul, slăbea, nici ochii nu-i mai străluceau, din bube curgeau punoaie și cu'n glas aproape stins spuse'ncetișor:



— „Patul tău!“

Iulian îl ajută'n cetişor a se tîrîi, şi-l învâli cu pînza de la luntre.

Leprosul gemea. Prin colţurile gurei i se vedeau dinţii, un hîrcîit răpede îi sfărma pieptul şi pîntecele-î la fie-ce suflare se lipea de spinare.

Apoi închise ochii.

— „Par'că-ai avea gheaţă'n oase! Vin' lîngă mine!“

Şi Iulian dînd în lături pînza, se culcă pe frunze aproape de lepros, trup lîngă trup.

Leprosul întoarse capul.

— „Desbracă-te şi dă-mi toată căldura trupului tău!“

Iulian lepădă haînele, apoi gol ca'n ziua naşterei, se puse din nou în pat şi simţi pe şold pielea leprosului, mai rece decît şerpele şi mai aspră de cît pila.

Încercă să-l îmbărbăteze; leprosul înse spunea gîfuind :

— „Vai am să mor!..... Apropie-te încălzeşte-mă! Nu cu mînele! Nu! cu tot trupul!“

Iulian se lungi de-asupra-î, gură peste gură, piept pe piept.

Atunci leprosul îl strînse'n braţe; şi ochii lui luară de-odată strălucirea stelelor, peri i se lungiră carazele soarelui; resuflarea avea mirosul trandafirilor; se urcă din vatră un nour de tămîie, valurile flaviului cîntau. Intre-acestea o nesfîrşită mulţime de plăceri D-zeeşti, o bucurie supra-omenească se cobori ca o vîrsare de ape în sufletul leşinatului Iulian; şi cel ce cu braţele-î îl stringea, tot creştea atingînd cu capul şi picioarele părăţii bordeiului, coperişul zbură'n văzduh, ceriul se deschise;—şi Iulian se ridică spre nemărgenirile albastre, faţă'n faţă cu Domnul Nostru Isus Hristos, ce'l ducea la ceriuri.

\* \* \*

Şi Ieată legenda sfîntului Iulian Ospitalierul, aproape cum se găseşte la besereca ţinutului mîeu.

tradusă de GH. RÎŞCANU.

## ȘTIINȚĂ PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ PENTRU ARTĂ

### I

Chestiunea, ce discutăm, nu iese numai o chestiune de morală. Chiar de-ar fi numai ast-feliu, întru nimic n'ar pierde din însemnătate-î. Și, mărturisim, această însemnătate ie așa de mare, legătura științei și artei cu viața ni se pare atât de adîncă, atât de grea de deslegat, în cît, de-am pretinde să fim originali sau să dăm *ultimul nostru cuvînt* (!), ne-am asemăna unui copil care'n fața latei albiî a Dunărei, ar prinde a se minuna cum de mor atîția oameni cercînd s'o treacă și cum de ceilalți își fac cruce înaintea de-a intra în Țea.

În al doilea loc sîntem ținuți a ne lămuri titlul, și cu atîta mai mult, cu cît lumea ie deprinsă a face între aceste două concepte niște deosebiri prea mari, sau mai bine zicînd, lumea ie deprinsă să privească îmbele concepte numai sub raportul de diferență; și cînd zicem lumea, nu voim să'nțelegem pe necărturari, ci, di'mpotrivă, țintim tocmai la oamenii de științe și de litere, la cărturari, cari cele mai de multe ori stau ca două tabere vrăjmașe față'n față: la cea mai mică și ușoară glumă a literatului, științificul ie gata să-î răspundă sever, greoiu, într'o serie de argumente a căroră concluzie foarte rar se'ntîmplă să nu fie aceasta: *arta ie o nebunie și artistul un nebun*; la o 'npunsătură, chiar prietenească, a unui științific, literatul are gata un arsenal întreg de imagini, comparații, a căroră încheiere cele mai adese ori iese că: *știința ie nesimțitoare, străină de om și idealurile lui, Țear omul de*

știință o specie curioasă ce se interesasă mai mult de-o pîeatră, un cuvînt, un gaz etc. de cît de-o lacrimă, un zimbet, un suflet: *știința: o pietrificare; omul de știință: o statuie de ghîeață.*

La temeliea acestor glume sau teorii, credem că, pe lîngă pornirea satirică omenească, mai iese încă o nesocotință și, ceea ce-l mai îmbucurătoriu pe de-o parte, o scăpare din vedere, ce-l dreptul, cam gravă.

Se pare că și artistul și omul de știință, afirmîndu-și prea tare individualitatea, uită două lucruri, dar două lucruri de căpetenie: 1) *artă și știință sînt lucruri omenești, relative și nu absolute, ale căroră legi psihice*, deosebite în aparență, trebuie să aibă puncte comune, trebuie să aibă punctul de plecare comun și acest punct de plecare iese năzuința omului, a omenirei, în spre mai bine; artă și știință sînt, cum am zice, dubla personalitate a vieții, a vieții care suferă înse de această îndoire a personalității sale și suferă pentru că imbele personalități, surori, fiice ale aceleia-și mame, n'au conștiința armoniei care, fără voiea și fără știrea lor, există între ele. Solidaritatea iese prea acoperită de un *bellum omnium contra omnes*, pentru ca se poată ajunge din inconștiință în conștiință. În concurența zilnică și'n lupta pentru existență nu a omenirei cu natura, ci a omului cu om, artiștii și oamenii de știință nu simt vibrînd în ei aceea-și coardă, nu simt trăind acela-și suflet, acelea-și năzuinți ale aceleia-și ființe uriașe, ale omenirei, ci par două grupări cu atîta mai solidare în lăuntrul lor cu cît sînt mai vrăjmașe în afară. Și n'au lipsit nici teoreticiani mari, cugetători profunzi, cari s'au făcut resunetul acestei dezbinări aparente și am putut ceti și admira frumoase pagini, chiar volume sublime, pline de argumentări pentru a dovedi că frumosul, adevărul, utilul sînt străini prin tendințe, străini prin izvor. Totu-și efectul acestor teorii, am putea zice, anti-umane n'a fost de cît foarte mic de fapt, căci fără voiea lor sau, mai bine zicînd fără știrea lor, adevărații artiști, și adevărații oameni de știință înzeștrați tocmai prin o intuiție mare au simțit între ei, poate vag, acea solidaritate inconștientă în noi, au presimțit solidaritatea vre-

murilor viitoare, armonia omenirii conștiente. Și față cu acești prevestitori ai viitoriului, credem că putem asemăna cearta (în glumă și'n teorie) a artei și a științei cu aceea a doi amanți cari, parcă 'nnadins, se ceartă pentru a le fi mai dulce împăcarea.

2). În altă ordine de idei, cele două tabere uită că știința și arta sînt *expresiunea impresiilor ce simte omul în fața naturii și a societății, societatea și omenirea în fața naturii*. Ie drept că aste impresii sînt feliurite, sau mai bine, apar feliurite în conștiință, că pentru artist impresia ie un sentiment, pentru omul de știință ie un principiu sau o lege; ie drept că materialul acestor impresii ieste ieară-și deosebit: că pentru artist ieste imagina, pentru omul de știință ideea; ie drept că drumul urmat de sufletul artistului ie intuiția pentru sine, suggestia pentru semenii săi, că omul de știință procede prin analiză sinteză, pentru sine, prin convingere pentru semenii; toate acestea sînt drepte și toate acestea chiar au fost și sînt elementele celor două concepte deosebite, știința și arta, două celor științii deosebite: logica și estetica. Dar acesta nu ie un cuvînt ca hulubul jucăuș și cel călătoriu să n'albă un strămoș comun și că îmbele varietăți să nu se explice prin o acomodare cu mediul, nu prin o deosebire de natură. Și prin faptul că o creangă a unui copac hultuit dă unele roade iear celealalte crengi dau alt soi, nimeni nu va deduce că îmbele ramuri nu sînt pe acela-și copac, că nu sug acela-și suc și că nu tocmai identitatea de natură face că îmbele feliuri se pot hultui. Intr'adevăr și arta și știința sug acela-și suc din acela-și pămînt și acest pămînt ieste natura și societatea, servească la acela-și scop: sînt motive de acțiune pentru om și omenire fie în lupta sau armonia omului cu om, fie în lupta sau armonia omenirii cu natura: deosebirea ie că știința studiază, parcă pentru a-și cunoaște dușmanul sau prietenul, arta entuziazmează sau descurajează. Și cum că ie ast-feliu, avem dovadă armonia conștientă ce-a domnit între oamenii de știință și artiști ai burgheziei înaintea revoluției franceze; mai mult încă: fuzi-

unea dintre artă și știință a fost așa de complectă, știința a fost așa de pasionată, arta așa de logică și raționătoare în cât nici artiștii n'au fost numai artiști, nici oamenii de știință numai oameni de știință, ei imbiu au fost oameni complecți, întregi, nu unilaterali, nu tipuri de psihologie patologică. Căci în această categorie, cu tot respectul pentru marile genii, genii unilaterale, trebuie să numărăm pe artiștii desprețuitori de știință, pe științificii desprețuitori de artă. Artă și știință deci, identice prin ființa lor, sînt identice prin marea în care se varsă: pornind de la năzuința omului sau omenirii spre mai bine, imbele duc la același rezultat sau vor să ducă acolo: înfrîngerea dușmanului sau lauda prietenului.

*Care, din două, iese mai trebuitoare pentru viață, pentru progres?* Iată o chestiune care totdeauna vine în discuțiile dintre oamenii de artă și cei de știință. Norocul iese că chestia iese așa de reu pusă în cât nici nu poate fi discutată: cînd omul de știință întreabă pe artiști: „de ce folosi sinteti pentru lume, voi

„Ce faceți valul să cînte, ce puneți steaua să zboare,  
Ce creați o altă lume pe-astă lume de noroiu?“ \*).

artiștii pot cu drept cuvînt răspunde întrebînd: „De ce folosi sinteti voi pentru viață, pentru progres cînd

Voi reduceți tot la praful a-zî în noi, mine în ruină,  
Proști și genii, mic și mare, sunetul, suflet, lumină,  
Toate-s praf....

de ce folosi pentru viață iese descoperirea unei fosile, studiul schimbării lui o în oa, dezgroparea hîrburilor de la Cucuteni, istoria lui Mihai Viteazul, discuția dintre artă și morală, cînd

„... Lumea-i cum iese și ca dînsa sîntem noi?“

Si mărturisim că aste întrebări sînt întrebunțate ca argumente numai de cei cari nu le văd răspunsurile; într'adevăr și artistul poate răspunde mîndru:

\*) Presupunem că omul de știință, *rara avis*, a citit pe Eminescu.

„Da, fac valul să cînte, dar să cînte simțirea omului, a omenirei, durerea mea și-a altuia, dorința sau mulțămirea unui suflet și a unei inemi; Da, pun steaua să zboare, dar să zboare către idealul omenirei, către un ideal omenesc; Da, creez o altă lume pe astă lume de noroiu, tocmai pentru că asta iese de noroiu, creez lumea ce simțesc trăind în mine, lumea pe care ziceți voi că vreți s'o aflați din studiul naturei“.

Omul de știință poate de asemenea răspunde arătînd cum și fosila și schimbarea lui o în oa și hîrburile de la Cucuteni etc. toate sînt inele în lanțul cîte-unei științe, că însăși astă știință iese o parte dintr'un grup mai mare, că toate grupurile sînt necesare pentru formarea unui concept general de lume, natură și om, deci despre acea lume de mai bine „pe care ziceți, voi, artiștilor, c'o simțiți trăind în voi și o cîntați!“

În cît în fața vieții, ca tendință în spre mai bine, și în fața naturei, ca niște condițiuni cu cari trebuie să se acomodeze viața\*), *arta și știința sînt construcțiuni intelectuale omenestî, rezumînd impresiile ce omul capătă din mediul încunjurătoru, sistematizînd aceste impresii și prezentîndu-le ca motive de acțiunî.*

Pentru a îndreptăți mai bine aceste rînduri, ar trebui să mai dovedim încă vre-o cîte-va lucruri; căci, de pildă, cine-vă ne poate zice așa: „D-v. nu pricepeți cearta dintre noi: iese o ceartă prietenoasă, o glumă; nu discutăm nici punctul de plecare, nici punctul de ajungere, nici chiar intensitatea, noi glumim numai asupra terenului mijlociu între izvorul fluviului și gura lui, glumim asupra procedurilor întrebunțate și, pe cari chiar D-v. le-ați recunoscut deosebite“. Vom răspunde că da, am recunoscut deosebire între: sentiment și principiu, imagine și idee, intuiție și analiză, sinteză, sugestie și convingere, dar aceste toate sînt deosebirî cantitative, de grad, nu calitative, de natură, sînt ace-

\*) Credem aproape de prisos a spune că noi credem că și această tendință spre mai bine nu-î numai umană sau numai animală sau chiar numai organică; întrebunțăm cuvinte deosebite, pentru că din punctul de vedere ce ne preocupă, conceptele sînt deosebite.

lea-și deosebiri ca și între *cald* și *rece*, reduse la conceptul mai general de *temperatură*, ca și între *căldură*, *lumină*, *electricitate* reduse la conceptul și mai general de *mișcare*.

Vom lăsa la o parte chestiuni mai nefnseminate pentru noi acum — precum : descrierea, divisiunea, clasificarea, analiza, sinteza în știință și'n artă — și vom aminti pe scurt numai trei lucruri :

a). *Știința poate îmbrățișa orî ce, arta are un domeniu limitat*: sînt chestiuni, pe care nici o dată nu le poate atinge nepedepsit un artist.—Lucrul poate fi adevărat pentru arta noastră, a oamenilor culți din societatea noastră, dar credem că 1e fals cînd 1e generalizat. Să luăm numai un exemplu : pentru noi sînt o mulțime de funcțiuni nepoietice, de ex. digestiunea ; dar am putea fi siguri oare că, după cum pentru noi dragostea 1e un izvor nesecat de poezie, nu sînt popoare, rase, la cari digestiunea face acela-și serviciu. De pildă Tahitienii. La noi aceea 1e o chestie de educațiune, înălțime morală (avis celor cu artă fără morală), decî chestiunea 1e iară-și de o deosebire cantitativă nu calitativă \*).

b). *La temeliea orî cărui artist 1e un om împătimit, scheletul orî cărei opere de artă 1e o pasiune ; omul de știință 1e un om senin, sfînt, fără patimă ; o operă de știință 1e o icoană lim-*

\*) Cît privește senzațiile speciale ale digestiunei, amintim oda lui Horațiu  
O, quid venenum saevit in praecordiis

În care se cîntă senzațiile ce aduce usturoiul în stomah și intestine. În genere poezia de asemenea natură există destule, în cît chiar *a posteriori* avem dovezi că asta funcțiune poate ajunge poietică. Și să se bage de samă că poezia nu însumă toată arta : o situație poate să nu dea material de poezie, dar în acela-și timp să fie bună pentru altă artă : nici o poezie nu poate ajunge în efect un tablou în care s'ar zugrăvi un bețiv uftîndu-se zîmbind în zare la păharul său plin cu vin roș. Cele mai multe tablouri de scene casnice, afară de cele catolice, germane cu tema morală scrisă dedesupt, sînt scene în cari trăiește numai senzația trupească. În special Guyau în „Problèmes de l'esthétique contemporaine” a stărut asupra punctului că toate cele 4 mari funcțiuni vitale (respirația, mișcarea, nutrițiunea și reproducerea), și toate simțurile, toate sentimentele etc. pot în anumite condițiuni sihice ajunge estetice. În articolul acesta se stărnește mai mult asupra tezei generale.

pede și curată a unui suflet fără păcat.—Lucrul pare adânc, și fie-care auzindu-l par'că-și închipuie pe poet, artist, un om apucat, turbînd, strigînd, cîntînd, lăudînd, iar pe omul de știință, un om așezat, cumpănit, vecinic cu cumpăna drepteî judecări în mînă, dus numai de rațiune... Dar mai cugetînd puțin, îi va veni poate în minte, vorba lui Fontenelle

Les grandes pensées viennent du coeur

și căutînd mai de-aproape, mai de-aproape și pe artist și pe omul de știință, va vedea că lucrul ce-l face și pe unul și pe altul mai este o pasiune, o pasiune cu atîta mai puternică cu cît ie mai înconștientă, cu atîta mai unilaterală cu cît ie mai puternică. A urmări ani întregi un cuvînt, un document, o fosilă, nu ie o dovadă de pasiune, de o pasiune care cu cît are un obiect mai străin de preocupările zilnice, cu atîta face pe omul de știință mai ridicol în ochiul necărturăriiului? Și descoperirea unui monument, a unei formule, a unei combinațiuni nouă nu ie în stare să provoace emoțiuni, emoțiuni puternice? Repetăm: ceea ce face mare pe artist și pe omul de știință ie o mare pasiune pentru arta și știința sa.

e). În fine ajungem la o chestie mai grea. Anume chestiea că *arta împușinează natura, iar știința nu*. Chestiunea așă pusă ie vagă, căci nu lămurește bine: unde se micșurează natura în creerii artistului și omului de știință sau în exprimarea, în cristalizarea externă a ideilor și simțimentelor? Și stăruim asupra acestor lucruri, pentru că sînt două serii cu totul deosebite Pentru că ie mai ușor respunsul la chestiunea a doua (manifestarea externă prin graiul, fotografie-pictură etc. etc.), îl vom da pe acesta întâiu \*).

e'). Să presupunem pentru simplificare că iește vorba de-o explicare științifică și de o recitare de poezii: doi oameni, fiecare avînd acelea-și mijloace de comunicare, graiul \*\*); avînd

\*) In „Contemporanul“ an. VII No. 6 am atîns astă chestie în articolul „Psihologia literară“.

\*\*) Pe lîngă graiul se va alătura: gestul, mimica, intonația, chiar mișcarea.



înse a comunica două lumi deosebite. Cel di'ntăi, fără numai de cît a se lipsi de modulări delicate ale vocii, de gesturi cum-pănite etc. va tinde se reproducă în mintea auditorilor acelea-și impresii ce de ex. cutare corp chemic, cutare teren geologic a produs asupra lui. Se va convinge înse că prin uniformitatea graiului îi iese cu neputință aceasta, mai mult: că auditorii nu numai că nu vor fi interesați, dar nici nu vor ajunge a vedea lucrul cum l'a văzut profesorul. Acesta va recurge la scris, desen, hărți etc. pentru a-i face pe de o parte se vadă ceea ce neajunsul limbei l'a împiedecat să spuie, iar pe de alta pentru a-i face să-și înmănuncheze strins toate cunoștințele. Fi-va oare sigur atunci că ascultătorii au în mintea lor aceea-și lume ce are îel? Căci dacă limbajul are neajunsurile sale, și fotografia are pe-ale sale, de vreme ce arată lucrul numai sub punctul de vedere al formei și luminei, puțin al reliefului. Va recurge atunci la colecțiuni, la laboratoare etc. pentru ce? Pentru a-i pune de-a dreptul în atingere cu natura, pentru a li provoca senzații — singurele cari dau certitudinea — pentru a-i face să trăească natura, să simtă acelea-și impresii, să răspundă prin acelea-și porniri. Și'năcă și atunci, fi-va mulțămît de opera sa? Legătura di'ntre subiectul explicației și celealalte nemărgenite cunoștinți ce le are, bănuielele, teoriile cu argumentele și obiecțiile lor, vor bate în zădar la poarta vieții: profesorul, chiar ca metodă, va trebui să le amîne și, măcar că'n fie care moment își simte cutare idei, cutare impresie vibrînd în suflet, graiul cu toate accesoriile sale va rămîne mut asupra lor. Ce va zice omul de știință, cînd o practică îndelungată l'a convins de tristul adevăr că lumea sufletului nostru se cîmtește, se restringe cînd trebuie să se comunice altora inferiori nouă, și cînd viața îl va sili să-și mînuieze zilele tocmăi cu aceste spirite inferioare lui?... Ceea ce spune și artistul cînd vede că n'a putut face pe ascultători să simtă lumea sufletului lui. Iel întrebuițase tot ce posedă geniul omenesc în limbă, în așezarea cuvintelor, sonoritatea lor, în tablourile desfășurate 'naaintea lui, recitase bucata cu glasul pasiunii. Cum? Iel

singur nu știeă de unde-î veneau acele accente, dar se simță din nou în momentul de inspirație, își simțea capul fierbinte, timplele bătându-î, carnea tremurându-î, pumnii încheștându-î-se... și .... și simte bine că aplausele sînt nemeritate, căci nici „șfert de șfert“ n'a putut spune, Iear îei nici șfert de șfert n'au înțeles. Da, l'au aplaudat, dar pentru ce? pentru cîte-vă cuvinte înșirate, cuvinte moarte și fără rost! Pentru două trei accente simulate! Pentru cîte-vă mișcări furate! Ah!

„Arta împuținează natura (citește: împuținează lumea sufletului nostru cînd o comunică altora inferiori nouă), arta îe născocită pentru cei ce aud și văd pe șfert din cîte natura li desfășură 'nnainte-le. Tot ce crează (citește: tot ce comunică) omul îe o serăcie vicleană a realității!“ \*).

Nu vi se pare că artist și om de știință sînt frați de durere? dar de-o durere pricinuită nu de realitatea lucrurilor ci de o sofismă inconștientă! Presupuneți într'adevăr pe omul de știință în fața unui om de talia lui, ca inteligență, cunoștinți, educație; presupuneți pe artist în fața unui artist, de care-l leagă o prietenie strinsă, o comunitate de idei, simțiminte, caracter: simți-vor artist și om de știință, neajunsurile limbajului, simularea gestului, furtul accentului? Da, în locul tabloului ce văd, a sunetelor ce aud, a tuturor senzațiilor, imaginilor, sentimentelor, pornirilor ce am în sufletul mîeu, pun cuvinte: 10, 20, 100 cuvinte, dar știu, simt că aste cuvinte au trezit aceea-și lume în sufletul prietenului: limbajul chiar de va fi imperfect, ăst neajuns nu mă torturează, nu îeste un motiv de discorajare! Da, omul de știință în locul unei lumi întregi de idei, teorii, senzații, imagini, pune cîte-vă cuvinte: numele unei fosile, descoperirea unei forme nouă, o greșală în vederile unui filosof etc. dar acelor cuvinte li respunde'n mîntea prietenului aceea-și lume lăuntrică. Și unul și altul n'au pentru ce simți acea durere de care am vorbit\*\*).

\*) De la Vrancea: „Trubadurul“.

\*\*), Ieste în atară de subiect următoarea chestie: imposibilitatea identității unor asemenea suflete și mai cu samă faptul că artiștii și oamenii de știință trăiesc între spirite inferioare, îi silește să

c''). Remîne să vedem dacă natura, lumea externă se micșurează în creerii artistului și ai omului de știință, adică să vedem pentru cine putem zice noi, lumea internă ie alt-feliu de cît cea externă, atît în elemente, cît și în raporturile acestor elemente. În general se crede următorul lucru: artistul nu numai că falsifică raporturile di'ntre corpuri dar și pe lucruri le falsifică sau însușește-le sau omorîndu-le după caprițîl momentului; lucruri de nemică lui i se par uriașe și adesea par'că lumea 'ntreagă se 'ncheie într'un zimbet, un boboc de trandafir, un papuc de femeie pentru care și soarele se ridică și zefirul bate și roua cade! Toate aste figurî și argumente se rezumă'n această propoziție: artistul, stăpînit de-o pasiune, vede toată lumea prin această prizmă: constituie lumea după cum îi poroncește patima: ie un constructor sentimental. — În acela-și timp ni se dă a 'nțelege că omul de știință în loc de-a impune lumii, se supune ieî, în loc de-a construi lumea după sine, se construiește pe sine după lume, că în fine iel armonizază cunoștințele, le înmănușează, artistul le desparte, le înstrăinează. — Faptul iese grav, nenorocirea ie că-îadevărata numai în [parte și că tocmai această parte, care statornicește deosebirea di'ntre știință și artă, tocmai aceasta ne va duce la un concept mai general, la conceptul care l'am expus mai înainte.

Întăiu: față cu *evoluția istorică*, astă deosebire pierde puterea, căci astă evoluție ne arată cum foarte, dar foarte greu, a

---

simtă sau imperfecțiunea limbajului (și atunci îi face să-l completeze) sau inferioritatea celor din jur (și atunci îi face sau să-î rădice pînă la dîșii sau să se scoboare ieî). Tot afară de chestie iese împrejurarea următoare: iese un singur caz în care această mahnire se poate întîmplă: cînd, în afară de societate, artistul, omul de știință sînt sioguri cu opera lor, fie în urma momentelor de creațiune, fie mai tîrziu. În cazul întăiu lucrul se explică foarte ușor prin împrejurarea că munca, încordarea momentelor de creațiune ie urmată de alte momente de deprimare, în cît artistul creatoriū ie'n fața artistului judecatoriū ca'n fața unui om inferior. În cazul al doilea, faptul se explică prin aceea că artistul și omul de știință nu caută natura ci impresia lor trecută sau prezentă: această impresie pricinuită de natură prin o inriurire multiplă nu poate fi pricinuită de-un cuvînt, de-un simbol: dar acest lucru ie comun și artistului și omului de știință. Variațiile ce se'ntilnesc sînt cantitative, nu calitative, de grad, nu de natură.

câștigat omenirea acest instinct al realului, astă putere de-a se spune'n parte măcar naturei. Credem de prisos a aretă depărtarea ce există între metoda „post hoc ergo propter hoc” al selbatecului și între rafinatele metode contemporane.

Al doilea: iese falsă susținerea că *instinctul realului folosește sau a folosit numai inteligenței și științei, iar de loc sentimentului și artei*: poate fi ieară-și deosebire de grad, dar nu de natură. Ie drept de pildă că unui om trist i se pare sau că natura compătimentește împreună cu iel sau că'ntr'adins ie veselă; ceea ce iese înse mai drept ie că asta ie o construcție intelectuală, un argument pentru sine, o sofismă de justificare; deci atîrnă de la gradul culturei și inteligenței artistului și, pentru a scurtă argumentul, oare pentru noi moderni, care din aste două construcțiuni poate rivaliza cu următoarea: sînt trist și știu bine că nimic nu se clătește'n lume pentru asta; oare nesimțirea naturei nu poate fi un motiv mai mare de întristare pentru mine? Din faptul că poieții cei mai mulți, pentru a se îndreptăți cutare sentiment, îmbracă natura cu o singură culoare, veselă sau tristă, nu se poate deduce nimic: ie mai ușor acest procedeu și altă nimic. Marii poieți tocmăi prin aceea sau deosebit de ceialalți că: chiar emoționați n'au pierdut instinctul realului.

Al treilea: *evoluția psihică șterge ieară-și între știință și artă deosebirea de natură*: senzația conține în sine și elemente emoționale și elemente intelectuale; hereditatea, educațiunea și experiența vor da naștere la tendințe cari'n inteligență se vor numi raționamente, judecăți etc. Iear în simțire se vor numi gusturi, sentimente, pasiuni.

Al patrulea și în fine: *iese falsă ideea că numai arta separă*, schimbă raporturile reale, că *numai știința coordonează, caută raporturile reale*. Intr'adevăr se știe că fie care știință ie un complex de legi cari prezidează o serie anumită de fenomene; că fie-care știință studiază mama natură di'ntr'un punct de vedere, că iea nu există ca știință de cît sepărîndu-și bine terenul: Iei bine, ceea ce pentru știință sînt punctele de vedere, pentru artă sînt

sentimentele; nu ie aceea-și operație de separațiune, de analiză pe de-o parte și de construcție în jurul unui centru particular de altă parte? Dar ni se va zice: știința tinde la generalizare; fiecare știință în parte studiază cîte-o parte a naturii pentru ca să vie filosoful să coordoneze toate aste studii într'un concept superior. Foarte bine, dar cu sentimentele nu se întîmplă acela-și lucru? nu sînt sentimente particulare și sentimente generale? Mai mult încă: oare ceea-ce filosoful coordonează nu poate fi un motiv de emoțiune pentru artist? Ba și mai mult încă: oare acele superioare coordonări ale filosofului n'au nevoie, pe lîngă cunoștinți, pe lîngă instinctul realului, și de-o imaginație puternică? Și nu credem că se va face o deosebire de natură sau chiar de grad între imaginația geniului științific și a geniului poetic, mai cu samă că se știe că imbele au fost caracterizate prin puterea de a descoperi mari adevăruri, nouă principii prin o intuiție superioară: veacuri întregi nu le-au înțeles pînă cînd a venit vremea ca să fie judecate precum meritan.

Atîta ie de adevărat ceea ce spunem că experiența ne-o dovedește: aceea ce artiștii credeau că ie propriu lor: aceea

„durere fără repaos în fața naturii“  
atît din cauză că, neputînd aretă ce simțeau,

„remînea departe de ceea ce vroeau să se apropie“  
cît și pentru că emoțiunea încercată în fața naturii iera aceea emoțiune dureroasă a micimei omului față cu urieașa natură, îei bine, acest fapt ieste comun și marilor geni științifice cari zdrobite puteau să exclame:

„Nemie, nemie! Lumina mi se ascunde mie

Oh, studiu fără roadă, ce m'ai înveninat:

Tu m'ai răpit putere, plăcere și junie

Și nu-m'ai dat nemica în schimb de ce-ai luat“

Cu toate că durerea aceasta, ca toate lucrurile sfinte, a trebuit și iea să ajungă la modă pentru a se întîna: căci și știința ca și arta are modele sale, cavalerii săi, are saloanele sale și plagiatorii săi.

Traducem aici o pagină admirabilă a filosofului H. Spencer din Cap. I al Educațiunei:

„ . . . . Fără 'ndoeală ie drept că cunoștința și emoțiunea, ca stări de conștiință, tind a se exclude una pe alta . . . Dar ceea ce nu-i drept ie că faptele științei ar fi în iele înse-și lipsite de poezie, ori că cultura științifică ne-ar face nevolnici pentru exercițiul imaginației sau iubirea frumosului. Di'mpotrivă știința deschide savantului lumi de poezie acolo unde ignorantul nu vede nimic. Oamenii ocupați cu cercetări științifice ne arată mereu că ieși simțese nu numai tot așa de viu, dar chiar mai viu de cît ceilalți poezia subiectului lor . . . Cei ce cunosc viața lui Goethe știu că poetul și omul de știință pot viea îmbii cu deplină putere în acela-și ins. Nu-i o idee absurdă, păcătuită, să credem că cu cît vom studiea natura cu atîta vom admiră-o mai puțin? Gîndiți oare c'o picătură de apă, care, pentru omul de rînd, ie o curată picătură de apă, va pierde ce-vă în ochii fizicului, pentru că iel știe că, de s'ar desface de o dată puterea ce ține elementele din care-i alcătuită picătura, iea ar produce un fulger? Credeți că ceea ce pare spectatorului străin un simplu fluture de zăpadă nu deșteaptă ideii mai înalte în cel ce-a examinat la microscop formele minunat de felurite și atît de elegante ale cristalelor de neaună? Credeți că stîncă asta rotunzită, zgîrietă de dungii paralele, trezește tot aceea poezie în mintea unui ignorant ca și'n a unui geolog care știe că un ghețariu a lunecat pe stîncă asta acum un milion de ani? Adevărul ie: acei ce n'au pătruns nici o dată în domeniile științei sînt orbi pentru cea mai mare parte a poeziei ce-i încunjoară“.

Credem că putem încheia această parte a studiului nostru: Avînd acela-și teren: lupta sau armonia omului cu om, a omenirii cu natura;

avînd aceea-și rădăcină: tendința omului și omenirii spre fericire;

avînd acela-și mecanism psihic: organizarea impresiunilor pricinuite de mediul încunjurătorii și înmănuncherea lor

în jurul unor puncte de vedere sau sentimente din ce în ce mai generale;  
avînd acela-și rezultat: cunoașterea esenței lucrurilor;  
avînd în fine acela-și scop: îndemnul la acțiune, ușurința vieții, înlesnirea fericirii,  
știința și arta sînt ca două surori de gemene ce merg mîna'n mîna, cu zimbetul pe buze, cu mușchii încordați pentru a cuceri mamei omeniri fericirea și hodina.

Ie o mică deosebire între cele două surori: una ie mai schim-selă, ceealaltă mai statornică, dar n'am vroit s'o spunem de la început pentru ca nu cum-vă să se găsească spirite prea pripite cari să crează că cele două surori sînt vecinic în sfadă și'n dușmănie.

## II

Ce poate să'nsemne știință pentru știință, artă pentru artă?

Ce-ar însemnă de pildă vorbire pentru vorbire?

Cîtă vreme stăpîn pe glasul meu, îi pun în slujba inteligenței, fac din iel un mijloc, voi zice de pildă că vorbesc pentru a convinge, pentru a emoționa, pentru a răspunde etc. dar nu că vorbesc pentru a vorbi. Presupuneți înse că insu-mi emoționat peste măsură, nestăpîn pe mijloacele mele de expresiune, îmi descarc turburarea mea în vorbire: vorbirea atunci devine ultimul termen al emoțiunii mele, al activității mele: îeu știu bine pentru ce vorbesc: pentru a zdrobi pe cutare, pentru a entusiasmă etc. dar asta o știu numai la început, mai tîrziu învăpăierea mea mă face să pierd din vederea conștiinței scopul și cu toate că scopul rămîne ca tendință, ca țintă inconștientă, vorbirea nu-mi mai apare supusă lui ci ne-atîrnată, îmi apare îea singură un scop, vorbesc pentru a vorbi. Celoralaltî de asemenea, cîtă vreme vor vedeă scopul căruia îi pun vorbirea în serviciu, vor zice că vorbesc pentru acel scop; dar cînd, din orî ce cauză, sau a mea sau a lor, vor pierde din vedere acest scop, li se va părea că vorbesc numai pentru a vorbi.

Pentru ce îubește cine-vă? Pentru două inemi iubitoare și iubite și, rarissimae aves, morale, iubirea le pare lipsită de scop,

venită așa din senin, din noaptea vremurilor; iei cred că iubesc pentru a iubi. Schopenhauer, clipind din ochi la astă naivitate, va zice: copii! Ieste geniul speciei care-și întinde mrejele.

În rezumat: de câte ori un act, din ori ce cauză, pare că n'are scop în afară de sine, că nu ieste mijloc conștient pentru ce-vă, pare făcut pentru sine.

Chestiunea înse ție aceasta: cînd un act poate face această impresie? Numai în două cazuri: sau cînd în realitate ție fără nici un scop: gînguritul copilului, miclele acte ce facem zilnic și le facem de la o vreme mecanic, sau cînd actul ieste obiectul unei pasiuni puternice, a unui instinct.

O scurtă analiză a acestor două cazuri le va reduce la un caz mai general: o tendință puternică, rezultat sau al experienței speciei (instinctul) sau al experienței individului (obiceiul), rezultat într'un cuvînt al acomodării individului cu mediul, adecă a vieții: cînd în virtutea inerției, organele continuă acțiunea, o acțiune legată de o tendință, care sau a scăpat cu totul din conștiință sau apare cu caracterul fatalismului pasiunii, actul, acțiunea pare săvîrșită pentru sine. Copilul dacă gîngurește, ieste inerția organelor vocale moștenite cu tendința vorbirei; actele mici, neînsemnate ce facem zilnic sînt efectul inerției organelor deprinse cu acele acte din epoca de cînd ȳerau făcute cu scop; actele mari ce săvîrșim: politica pentru politică, muzica pentru muzică, pictura pentru pictură etc. toate sînt datorite unor instincte puternice, unor pasiuni puternice săpate încetul cu încetul în firea, în caracterul nostru fie de viața strămoșilor, fie de viața noastră.

Va face decîi știință pentru știință, artă pentru artă, omul stăpînit puternic de patema științei, omul stăpînit puternic de patema artei.

Pasionați și unul și altul, vor prezentă toate caracterele pasiunii: unilateralitatea și intoleranța provocată de-o extremă atențiune asupra aceluia-și lucru, fineța simțurilor sau a simțului respectiv, memoria puternică a impresiilor, coordonarea acestor impresii și construirea din ȳele a unui edificiu armonic, frumos, mă-



reț, iubit pentru sine, pentru că iese concluzia firească a muncii sufletului omenesc, pentru că iese singura soluție posibilă a înecordărei psihice, pentru că iese, așa zicînd, însu-și sufletul omului, însu-și caracterul lui descoperindu-se sie-și, iubindu-se pe sine în ceea ce doreă, în ceea ce așteptă, în ceea ce a născut.

Momentele de lucru, de creațiune, și științifică și artistică, sînt întemeiate pe două identități, ce se reduc la una singură: pentru omul de știință lucrurile, realitatea, nu iese deosebită de ideile ce are îel; pentru artist imagina este legată cu forma. Omul de știință care, trebuind să dea o explicație unui fapt, neconținut s'ar întreba: „dar, oare cum a fost lucrul?"; omul de artă care se întreabă dacă trebuie să zică *da* sau *nu*, pot să lase condeiul din mînă: nu iese acum momentul sau nu va fi nici o dată!

Maî tîrziu, în fața propriei lor opere, și unul și altul vor analiza, vor cerne ce-au făcut, vor vedea dacă tocmai în ideile puse iese realul, dacă în forma turnată iese sentimentul; momentul de lucru, de inspirație, de pasiune nu cunoaște ast-feliu de deosebiri.

În momentul de creațiune, iera om de știință, artist; acum sînt: profesor, critic.

Credem deci că, după dreapta judecată, știință pentru știință, înșamnă știința ca obiect al pasiunii unui om; artă pentru artă înșamnă arta ca singura activitate posibilă, ca o activitate fatală a pasiunii unui om.

Credem deci că astă chestiune nu atinge întru nimic natura artei nici a științei, ci iese o chestie pur și simplu de aptitudine și caracter a omului, de moment al activității sale.

Față cu viața și față cu natura cauzele lor eficiente arta și știința remîn în acela-și raport: iele sînt artă pentru viață și știință pentru viață, artă pornită de la natură, știință pornită de la natură; iele ajung

artă pentru artă,

știință pentru știință

numai în moment, în individ, în cauza lor ocazională.

Indivizi! au iluzia, une-ori chiar grupe întregi fermecate, împătimit de noutatea lucrului, de renumele lui, de măreția lui, se uită pe sine făcând din mijloc un scop, din artă și știință un zeu căruia i se închină și-î jertfesc

avere, putere și junie ...

bucăți din inima lor rupte ...

grămez! peste grămez! de fapte, de nuanțe de idei și simțiminte, se adună : se pare că legioane'ntregi de oameni vor să stoarcă, să sece cu totul acel izvor al naturii, pe care-l silesc să ieasă din albiea lui, să se verse pe cîmpie pentru ca mai mulți să-l poată sorbe ... și curînd generația se stinge încetul cu încetul, a-z! unul mîne altul și ce rămîne ? Ah, rămîne mult, mult : rămîne urma lor în natura spintecată, urma lor în omenirea îndrumată spre noroc. Din mormanul de fapte adunate, de emoțiuni simțite, de teorii ticluite, de idealuri visate, vremurile viitoare vor cerna prin site cînd mai dese cînd mai rare și viața se va hrăni cu ceea ce va fi mai bun, mai vrednic.

Individul se duce, omul ca ierba, zilele lui ca floarea cîmpului .... Iarbă ce-a hrănit pe omenire, floare ce-a minunat-o ! Ferice de acele făclii

ce se mistuie luminînd !

Știință pentru știință !e o himeră, artă pentru artă un vis : ca și iubirea pentru iubire. Ie guniul speciei în iubire, !e dorul, năzuința, omenirii spre noroc în știință și artă.

Și precum iubirea !e sănătoasă și vrednică numai întru cît reprezintă visul acestui geniu al speciei, tot așa arta și știința sînt sănătoase și vrednice numai întru cît reprezintă încordarea omenirii spre noroc.

(Va urma).

D. A. TEODORU.

## Mîngîieri.

Înemă rătăcitoare și'nneacă în durere,  
Ce bătaile'ți înăduși și suflarea ți-o aprinzî,—  
Pentru ce'n umbra poenei, urmărind un vis ce pîere,  
Cauți golul și pustiul lîngă pîeptul tău să prinzi ?  
Pentru ce'n noianul nopței tremurînd mînele'ntinzi ?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ie'ntunerec rece, umed ca și toamna, care vine ;  
Sînt de lemn și fără vîleață arborii clătinațori ;  
Înemă nu-i ca să plîngă dureros colea cu tine,  
Nu-i un suflet împrejuru-ți tremurînd și iubitoriū,  
Nici privire de prieten, nici cînt de privighitori !

Pentru ce-ți tîrești durerea di'naintea umbrei moarte  
Și'n genunchi o rogi să creadă sufletului tău muncit,—  
Cînd tu știi că nu se poate lemnul dragoste să poarte,  
Frunza să'nțeleagă dorul înceleștat de-un vis zdrobit,  
Noaptea să se 'ndușezeze pentru un mormînt iubit ?

Hei, dacă toată vieța, care tremură în frunză,  
Ar putea cînd-vă pricepe măcar clipa unui gînd,  
Dacă codru'n întregime ar putea biet să pătrunză  
Tînguirea și furtuna unui suflet cît de rînd,—  
Ar mai sta atîta vreme nemișcat și neplîngînd ?

S'ar mai legăna cu-atîta liniște și nepăsare,  
Cînd sub bolta-î de frunzișe arde sufletul de dor,  
Cînd ca picături de flacări lunecă lacrimi amare  
Stropind iearba ce se 'ntinde ca un nemișcat covor  
Și ducînd în țerna udă roua stînsului amor?

Dar îi trebui ca grămadă lumî de visuri să se stingă,  
Stoluri de dureri să cază de la oameni în mormînt,  
Chinuri în potop să vie, lumea 'ntreagă'n foc să plîngă,  
Pentru ca astă vieță strecurînda-se cu'n vînt  
Să clătească codrul verde și să-î zmulgă un cuvînt!

Un cuvînt? și pentru cine? pentru lacrima vărsată?  
Pentru visurile moarte îngropate lîng'un trunchiî?  
Pentru lumea de durere care trece'nfiorată  
Cînd, zdrobit de jale-adîncă nopțile cazî în genunchiî  
Și dai codrului ca jertfă a inimei tale mînunchiî?

Nu! Căci codrului ce-î pasă? Două picături de apă!  
Ploaiea-î mai mînos tovarăș de cît ochiul care plînge;  
Vîntul zguduie mai tare de cît dorul ce te sapă  
Și'n aleea neclintită sufletul tău ce se frînge  
Ie o pasere ce zboară pe-un pustiî... și'ncet se stingel!

Limba lui nu ție a noastră! Vieța lui străină-î nouă!  
Codrul nu-î atît de vecinic, omul nu-î așa nemică!  
Puneți voi într'o măsură un stropit ușor de rouă  
Cu căderea unei lacrimi? frunza care'n toamnă pică  
C'o iluzie ce-apune, cu'n oftat ce se ridică?

Crengile ce cad de vînturi cu patimele ce'nvie?  
Arbori ce se'nchină himei și securei de unchiș,  
Intr'o cumpănă să steie cu-a popoarelor tărie?  
Și al codrarilor suflet, fie cît de dragălaș  
Cu al omenirei mame suflet sfînt și uriaș?

Nu! Ie prea străin de lume : frunza, care se'nfioară  
Și se clatină'n beție la suflarea unui vînt,  
Stă pe loc cînd lîngă dînsa o ființă se omoară;  
Creanga scutur'a Iei floare și pe lemn și pe mormînt  
Și, mișel vei fi sau geniu, codru'ți cînt'acela-și cînt!

Pentru noi scînteii de vreme sînt vieți de veacuri poate,  
Intr'o clipă, cine știe, cîte visuri nu trăiesc!  
Ce te-apropii, tu, de codru cu mizeriile-ți toate,  
Cînd iluziile tale nici cît boarea nu plătesc  
Și cînd lacrimile-ți sfînte nici cît barda nu lovesc?

Pentru ce'n umbră de codru, inemă rătăcitoare,  
Cu durere'ți sfășii vîeța și-ți zdrobești visul cel sfînt?  
Pentru ce? sînt și prietenii ce au inemii iubitoare,  
Cari vor putea pricepe chinul tău fără cuvînt  
Și cari vor plînge lacrimi și nu frunze pe mormînt!

Lasă frunza—vijeliei; creanga—focului din vatră,  
Arborul lasă-l să poarte fruntea-î verde sau uscată!  
Noi nu socotim cu veacul, nu sîntem măreți ca pîeatra:  
Îți vom fi oglindă vie, nu oglindă înghețată:  
Pe om îl pricepe omul, vecînicia nici o dntă.

M. MAIADU

---

## ISTORIEA ROMÎNILOR

(Vol. II și III de A. D. Xenopol).

În anul al VI-lea No. 10 al „Contemporanului“ (Iunie și Iulie 1888), am publicat cîte-vă observații în privința volumului I-iu a însemnatei lucrări a d-lui A. D. Xenopol, acumă voiu vorbi despre vol. al II-lea și al III-lea cari au ieșit de atunci până a-zî.

Maî întâiū voiū schiță organizația țărilor romîne din toate punctele de vedere și apoi voiū ajunge la istoria domniilor și a luptelor purtate.

La pag. 177 vol. II începe cap. IV „Organizarea primitivă a țărilor romîne“ și ține până la pag. 260.

Să vedem ce ne spune despre *domn*. D-l Xenopol zice că parte din elementele organizării statelor romîne sînt aduse de peste munți, iar parte s'au născut maî tîrziu din împrejurările vieții lor.

Domnul purtă titlul de *voievod* sau *vodă*, titlu de origină slavo-bulgară. D-l Xenopol a aretat că pe la 952, cînd scriea Constantin Porphyrogenitul, Ungurii țerau sub Voievozi și crede că au aflat această organizație la voivodatele din Transilvania și di'ntre Tisa și Transilvania pe cari le-au cucerit. (Vol. 1. p. 466). Anonymus numește pe *Gelou*, *Memorut* și *Glad* „duces“ sau „principes“; dar ie de admis că ieî înși-și și ai lor îi vor fi numit voievozi. Documental aflăm voievozi din întăiea jumătate a veacului al XIII-lea în Valahia, Transilvania, Maramureș, Banat etc.

Acești voievozi pe lîngă capi militari maî țerau și judecători.

cum aflăm mai apoi și pe voievozii noștri. Voievozii vasali ai regelui Ungariei căutau firește a se face neatfirnați pentru a scăpa de tribut, de apelurile făcute în potriva hotăririlor lor, pentru a putea fi stăpîni pe tot pămîntul și pe toți supușii lor. Ast-feliu *Lithen* din Valahia se răscoală pe la 1272—1275, în vremea copilăriei lui Vladislav Cumanul, și după vorba regelui „*apucă o parte de peste munți din regatul nostru și nu vrea să asculte și să dea veniturile*“. Acest *Lithen* ie bătut și ucis de magistrul *Georgius*, iar fratele lui, a nume *Barbat*, ie prins și ast-feliu își capătă regele veniturile sale mai departe. Înainte de 1296 un voievod *Lorandus*, fiul lui Toma, unise sub sine ținuturile dintre Tisa și munți și se făcuse aproape neatfirnat, în cît regele Andreiș al III-lea fû silit să poarte războiul spre a-l înfrînge pe voievod și pe frații lui. (Istoria Romînilor de A. D. Xenopol vol. I, pag. 489. Nota 11). Pe la 1317 voievodul *Dausa* unise 5 comitate de dincoace de Tisa și le cîrmuea prin ajutorul unei diete ca și cum n'ar fi fost unite cu Ungaria. (Tot acolo nota 12). *Ladislaus* voievodul Transilvaniei la stingerea dinastiei lui *Arpad*, nu vroeă să cunoască de rege pe Carol de Anjou. Acest *Ladislav* ie pomenit la anul 1288 și despre răscoala lui povestește un act de la 1309. (Tot acolo nota 13). Nu ne vom mîeră decî de răscoala lui Radu Negru pe la 1290, nici de a lui Bogdan Maramureșanul, pe pe la 1348 etc. etc. Intemeierile voievodatelor de dincoace de Carpați și luptele acestor voievozi pentru neatfirnare le vedem și în alte părți ale Ungariei. De alt-feliu dorința vasalilor de-a se descurca din legătura vasalității și a se face ne atîr și o aflăm în toată Europa feudală.

D-l Xenopol ne spune că voievozii noștri au căutat a se face neatfirnați și s'au grăbit a-și lua titlurile de *gospodin* (stăpînitoriș) și *samoderjavnîi* (de sine stăpînitoriș).

Înainte de toate să vedem cum s'au petrecut lucrurile în adevăr. Documentele nu-s îndestulătoare, dar de pe cîte-vă numai se va vedea că neatfirnarea voievozilor noștri a fost foarte puțin trăinică chiar înainte de-a fi fost siliți a se supune Turcilor

Deci visul după care au îmblat a ramas în mare parte neîmplinit.

Cum că voievozii de la Dragoș (după d-l Xenopol, Dragoș ar fi întemeiat țara nouă cam pe la 1288, adecă cam tot o dată cu Radu Negru în Muntenia) până la Bogdan au fost credincioși și vasali ai Ungariei îe cunoscut, și, numai cu Bogdan vedem începîndu-se și aice luptele pentru neatîrnare. Regele Ludovic poartă cu Bogdan mai multe lupte, dar îe bătut, iar urmașii lui Dragoș și credincioșii lui siliți a părăsi Moldova. Dacă Bogdan și Latcu au ramas neatîrnați ori s'au supus Poloniei nu știm, dar după ce încep a domni Mușăteștii, găsim acte de închinare, începînd chiar de la Petru Mușat la 1387, și tot în același an și zî jură și consilierii lui și tot acest Petru îea parte la tractatul în potrița Ungariei încheiat între Polonia și Mircea cel Mare. Chiar de la acest paș luăm a minte că boierii moldoveni jură credință *direct* regelui Poloniei. Acest lucru cuprinde în sine îndatorirea de-a nu ținea cu Petru, dacă s'ar îndepărta de credința jurată. La 1393 Roman vodă cu consilierii săi jură credință regelui Poloniei. La 1395 face omagiū și jură credință Ștefan vodă. La 1402 *Costea un boieru moldovenesc jură credință de-a dreptul regelui Poloniei și regatului și că nu va ajuta pe domnul său decă s'ar scula asupra Poloniei*. La 1402 jură Alexandru vodă credință și face omagiū cu învoirea consiliarilor săi. La 1407 Alexandru vodă și consiliarii săi, *ale căror nume sînt scrise și pecețile aninate*, întăresc prin jurămînt omagiul ce-a fost făcut la Camenița. La 1419 act de omagiū din partea lui Alexandru și a consiliarilor săi și alianță în potrița tuturor dușmanilor și mai ales în potrița regelui Ungariei. La 1421 Alexandru vodă și fiul său Elia vodă, împreună cu boierii (proceribus) *ale căror nume sînt scrise și pecețile aninate*, dă Ringalei soseii sale soții pe tot timpul vieții orașele Siretiū și Rădăuți cu toate cele ce atîrnă de îele și cu toate veniturile și-î mai dă 600 de galbeni (în două cîșturi) ungurești pe an... La 1433 face omagiū Elia domnul Moldovei. Tot la 1433 face omagiū și Ștefan. La 1433 *dăruirea a patru sate în numele lui Alexandru Vodă*. La 1433 Alexandru vodă dăruiește două sate. La 1433 Vladislau



dăruiește lui Ștefan vodă domnia Moldovei și cetățile și pământurile Cerun și Hmielov. La 1434 hrisov de la Ștefan despre satul Bacinin. La 1435 Elia vodă dă două sate din județul Hotinului lui Stanislau Babič. La 1435 face omagiū Elia vodă; la 1436 boierii și consilierii lui Elia întăresc omagiul lui și-și pun pecetile, făgăduind ajutoriū în potriua dușmanilor. La 1441 consiliarii lui Elia vodă împreună cu dînsul jură credință și pun pecetile. La 1442 consiliarii lui Elia în numele tuturor Moldovenilor fac omagiū lui Vladislav etc. și-l întăresc prin jurămint și pecetiū. La 1447 consilierii și boierii moldoveni împreună cu Petru vodă jură credință chiar în numele celor ce lipsesc și în al urmașilor și *chiar dacă Petru s'ar abate de la acea credință*. La 1448 jurămint de credință de la Petru. La 1452 Alexadru vodă face omagiū regelui Poloniei. La 1455 Alexandru vodă și cu consilierii săi, ale căror nume sînt scrise, iear pecetile aninate, face omagiū. La 1456 Petru vodă jură credință și face omagiū regelui Poloniei, *se îndatorește a dobîndi înapoi pămînturile moldovenești înstrăinate și de-a nu înstrăina altele fără știrea regelui și a regatului; la caz de război cu Prusia se îndatorește a da ajutoriū 400 de boi; în potriua Tatarilor se va luptă împreună cu regele din toate puterile; în fie-care an va trimete soli cu daruri vrednice de-un rege, în semn de vasalitate; va lăsa Mariei văduvei lui Elia orașul Siretiū și satele ce-i formează dotariul, iear pe Anastasiaa fiica lui Elia o va mărită cu cine va hotări regele*. La 1462 domnul moldovenesc Ștefan cel Mare făgăduiește credință regelui Cazimir și regatului polon și *de-a nu înstrăina nemic fără știrea regelui, ba încă de-a răscumpără cele înstrăinate până atunci*. La 1468 între altele se leagă Ștefan cel Mare a nu face război sau pace fără învoirea regelui. La 1470 Ștefan făgăduiește a ajuta pe rege după putință și datorie în potriua tuturor dușmanilor. La 1499 Ștefan cel Mare se leagă a merge în persoană asupra Turcilor cînd regele Poloniei ar pași asupra Turcilor prin Isaccea peste Dunărea, iear regele unguresc prin țara muntenească. La 1623 regele polon Sigismund al III-lea se înțe-

lege cu sultanul Mustafa și între altele se hotărăște ca domniile moldovenești să fie credincioși regilor și regatului Poloniei după obiceiul vechi.

Toate aceste lămuriri sînt luate din inventariul oficial al tuturor documentelor privitoare la Romîni aflate pe la 1682 în castelul din Cracovia. (Arh. Ist. de H. T. II pag. 49—65). Tot acolo la pag. 64 vedem că regele polon Vladislav aprobă toate drepturile și privilegiile tuturor statelor regatelor, făgăduind a nu face nemică în potriua lor, și că nu va înstrăina nemic din regat și mai cu deosebire din Lituanie, Galiția, Podolia și *Moldova*, și că nu va încredința cetățile și întăriturile acestora altora de cît indigenilor. (1438).

Pentru a completa tabloul de mai sus voi mai adăogi cîteva amărute.

Ast-feliu în 1401 regele *Vladislav Iaghelo dăruiește* frăține-su Svidrigel Iaghelo ducele Lituaniei *sate în Moldova*. (Vol II a d-lui X. pag. 154 nota 3). Dar acest lucru nu ie așa izolat cum pare a se crede dl X. de oare ce mai sus am aratat, după inventariul pomenit, că la 1433 regele dăruiește patru sate *sub titulo Alexandri palatini* și de oare ce se legau voievozii a nu înstrăina nemică fără voia regelui și regatului.

Elia-vodă la 1436 se îndatorește la tribut către Polonia și a nune: 100 de cai, 400 de pînzi de mătase, 400 de boi și 300 de care de moron pe an. (Vol. II. X. p. 167). Ba Petru al III-lea Aron se închină la Unguri, la Poloni și la Turci!! (vol. II X. p. 175, 176, 177).

La 1485 Ștefan cel mare face omagii și jură credință lui Cazimir și îndată după dînsul fac omagii și jură credință regelui și Poloniei boierii lui Ștefan cel mare. (Arh. Ist. H. T. I. partea 2 pag. 24, 25). La 1506 consiliarii Poloniei vestesc pe Bogdan fiul lui Ștefan cel Mare că regele Alexandru a murit și stăruie ca Bogdan să nu turbure liniștea în vremea interregnului și să descopere și uneltirile altora, de va putea. Apoi zice că pre regele cel nou îl vor alege împreună cu Bogdan, după vechiul

obiceiū. Mai jos zic că-î vor da de știre despre ziua alegerii pentru ca o dată cu consilierii regatului să puie la cale alegerea noului rege. (Arh. Ist. H. T. partea 1. pag. 64). În sfârșit mai ieată un act de la 1569 Oct. 2. Prin aceasta consiliarii, oficialii, domni și ostașii (Consiliarii, officiales domini, nobilis, milites) jură prea bunului și prea marelui dumnezeu, sîntei cruci, sîntei evanghelii, prea curatei fecioare Mariea și tuturor sfinților că vor ține credința regelor și regatului Poloniei.... Ieară întîmplîndu-se ca vre un palatin al Moldovei să nu vroească a păzi această alianță, ieî toți făgăduiesc și jură dîmpreună cu urmașii lor și cu toată țara Moldovei de a nu-l primî și de a nu-l ajuta, cel puțin în această privință și că ieî vor rămînea credincioși.... („Columna lui Traian“ Hîjdău 1870, an. I, No. 6, 19 Martie).

Din toate acestea urmează că voievozii Moldovei, cel puțin, de la Petru Musat în coace au fost vasali Poloniei, au făcut de nenumărate ori jurămint și au fost nevoiți să lase și pe boierii lor să jure credință și să facă omagii de-a dreptul regelui Poloniei și chiar să jure că nu-l vor urmî dacă va fi necredincios datorilor de vasal. Vedem că astă atîrnare se urmează până în veacul al XVII-lea și că chiar Turcii o primesc. Dacă au fost din cînd în cînd întreruperi și lupte între suzeran și vasali, asta nu are a face nimicu, așa se petreceau lucrurile și aiurea între suzerani și vasali. Din cele spuse mai vedem că voievozii se îndatoreau a da ajutoriū de oaste și tribut, întocmai după obiceiurile feudale. Dacă nu se pot enește de tribut la fie-care nou omagii, chestia iese că se subînțelegea de la sine și apoi nicî nu avem toate documentele. Firește inse că ajutoriul de oaste ar fi putut înlocui acel tribut, dar n'avem încă amănuntele. Vedem de asemenea pusă îndatorirea de-a nu înstrăina fără știrea regelui și regatului Poloniei din pămîntul Moldovei și dani făcute de voievozi aduse la cunoștința regelui și puse la arhiva regatului. Vedem chiar pe domnul Moldovei chemat la alegerea regelui. Noi nu putem admite că faptul acesta a fost izolat; deși nu avem alte

documente, dar chiar în cel trimes lui Bogdan se vorbește *de obiceiul vechiu*.

De la recunoașterea suzeranității turcești se începe luptă între acestea care să înghită pe care și partida turcească învinge; dar despre aceasta vom vedea când vom vorbi de alte volume ale d-lui Xenopol. Cum că Ungurii cântau și ieî prilej de-a zmulge Moldova de la Leși, sau măcar de-a o împărți între dinșii se vede din cele ce spune dl Xenopol. Luptă între Poloni și Unguri vedem și în timpul lui Mihai Viteazul, când Răzvan, care asculta de Sigismund, răstoarnă pe Aron, care pe sub mână ar fi fi ținut cu Turcii, și ie răsturnat de Movilă cel sprijinit de Leși.

Să vedem cum s'au petrecut lucrurile în Muntenia. Acolo Radu Negru se vede că a rupt legăturile cu Ungaria, dar Alecsandru Basarab bate pe Carol Robert. După moartea lui Alexandru Basarab (pe la 1360) vine la tron Vladislav Basarab, care de o cam dată nu vrea nici iel să știe, nici să-și primească întărirea de la regele Ungariei; dar înainte de 1368 se supusese și la 1369 se intitulează „din mila lui Dumnezeu și a regelui Ungariei domn al țerei muntenești“, iar la 1372 repetă același lucru și numește pe regele Ungariei „domnul său firesc“. Dar Radu care a domnit de la 1375—1380 se vede că iar nu vroeă să știe de Unguri, de vreme ce la 1377 regele Ludovic spune într'un hrisov că „până va veni în mînele noastre țara muntenească, precum nădăjduim, credincioșii noștri Sași vor urmă înainte a-și plăti tributul lor“. Vlad fiul lui Mircea apucînd tronul la 1396 se supune regelui Poloniei care avea drept să fie și al Ungariei. Mircea fiind prins de Turci și dus la Brusa (1391) supune țara sa Turcilor și se îndatorește la tribut. Vlad Dracul (1430—1439) a recunoscut de suzeran (dominus noster naturalis) pe Sigismund. Tot acest Vlad se închină și la Turci și apoi iar se îmbunează cu Ungurii. În sfîrșit pe la 1456 ajunsese Valahia de dădea și copii în armata Ienicerilor.

Mihnea cel reu, de la 1507—1511 a fost sprijinit de Unguri. Vlăduț 1510—1512, deși pus de Turci, se supune Ungu-

rilor și Turcilor ca și cei de mai sus. Teodosiu (1521) fiul lui Neagoie urmează la tron cu învoirea regelui Ungariei și întărit de regele Ungariei. Radu al V-lea Călugărul răstoarnă la 1521 pe Teodosiu, ie sprijinit mai apoi de Unguri, dar în sfârșit Mohamed-Beî, din neamul domnilor munteni apucă tronul și vrea să facă țara pașalic, dar ie biruit și alungat de Radu de la Afumați (1522—1524). De la 1524—1526 Turcii pun pe Vladislav, dar boierii nu'l vrau și Radu de la Afumați vine a doua oară (1526—1529). La 1526 starmă Turcii regatul Ungariei și de acoloa 'nnainte nemică nu mai poate înfrîna înfruirea Turcilor.

Muntenia a fost mai puțin atîrnată de Ungaria de cît Moldova de Polonia, dar a fost mai curînd supusă de Turci și decî visul de neatîrnare s'a împrăștiat și pentru voievozii ieî. Totu-și în cele de mai sus, luate toate a nume de la d-l Xenopol, nu ie tabloul întocmai adevărat, al stărei voievozilor Munteniei: ca și la Moldova, d-l Xenopol a îndulcit lucrurile, n'a avut curaj să arete trecutul așa cum a fost. Cititorii asemănînd cele ce vom cită noi, *cunoscute și răscunoscute de dl Xenopol*, va vedeă că ideea ce dă d-sa despre atîrnarea și neatîrnarea voievozilor moldoveni față cu Polonia ie cu totul alta de cît cea dată de documente. Lucrul ie cu atîta mai cîndat, cu cît dl Xenopol nu poate măcar zice că s'a îndoit despre adevărul celor înșirate în în inventariul citat mai sus, căci dl Xenopol a citat și publicația lui *Ulianifchi* care în 1887 a publicat actele citate în inventariul pomenit. Dl Xenopol nu s'a putut încă lăsa de obiceiul de-a explica vasalitatea voievozilor romîni cătră Ungaria și Polonia prin intrigî, sfezi între pretendenți etc. în loc de-a vedeă că ieră în firea lucrurilor. Tot de asemenea ca și la Moldova, ie chestia și la Muntenia. Ieată decî cîte-vă lămuriri suplimentare. Întăi aflăm în *Engel*, „Istoria Valahiei și a Moldovei“ următoarele: Turotz spune I. 97 că voievodul Valahiei de pe vremea lui Carol Robert plătea regulat tributul datorit regelui și că fără pricină a pornit asupra lui. Cînd Carol năvălește la 1330 în Oltenia, voievodul Valahiei îi făgăduiește: 1) 7000 de marce de argint pentru

cheltueile de război; 2) castelul Severinului și cu ținutul lui; 3) *tributul* obișnuit către coronă; 4) unul dintre fii ca ostatic la curtea regelui. Aceste condiții le-a respins cu trufie regele Ungariei, dar Țele arată cari Țerau obiceiurile voievozilor și legătura lor cu curțile suzerane. La 1342 sau 1343, după Turotz sau Pray, aflăm că Alexandru voievod venind Țel însuși a căzut la pământ înaintea regelui Ludovic și întorcându-se la ascultarea și credința cuvenită, dând daruri pompoase și juaferiuri și cunoscând pe domnul său și corona Ungariei, s'a înturnat a casă și a păstrat de atunci credința. (Engel loc. cit. pag. 153).

Voievodul Valahiei (la 1367) se răsculă în potriua lui Ludovic I-ii; acesta făcu o expediție, dar fără izbândă, în Valahiea. La 1369 dădu ajutoriu voievodul Valahiei lui Strașimir, care alungă garnizoana ungurească din Vidin și se scutură de suzeranitatea ungurească, dar mai apoi se supuse voievodul Valahiei și făgădui ascultare. Tractatul de la 1395, deși foarte onorabil pentru Mircea, Țerau cu toate acestea un act de vasalitate, căci la asemenea lucruri Țerau obligați vasalii în Europa feudală; dar în același an Mircea căzu Țearăși la necredință în contra lui Sigismund. La 1396 înse Mircea Țe din nou întors la credință și dă pe fiul său Vlad ostatic regelui Ungariei. La 1397 se scoală în contra Ungariei Ștefan Lațcoviei voievodul Transilvaniei și o dată cu dînsul Moldova și Valahiea, tot atunci Vlad fiul lui Mircea încercă a fugi în Polonia, dar fu prins. La 1419 murise Mircea și înainte de aceasta trimesese oști Turcilor în potriua Bizantinilor sub comanda lui Dan.

La pacea făcută de Ioan de Huniade cu Turcii, la Szegedin în anul 1444 s'a hotărît ca Valahiea să Ție supusă de-o dată sub Turci și sub Unguri. *Un fapt de acest felii l'am văzut și la Moldova.* La 1507 Țeste un tractat încheiat de Radul voievodul Valahiei cu Sașii, pe acesta îl cunoaște și dl Xenopol și-l pomeneste la pag. 464 vol. II al Ist. Rom., dar cele ce citează d-sa nu dau ideile exactă de spusele actului, de aceea le dau Țeu pen-

tru cetitorii noștri pentru ca să se vadă că și aice face dl Xenopol ca și la Moldova.

„Noi Radul din mila lui Dumnezeu voivod al părților de peste munți ale regatului etc. mărturisim prin aceasta, că *predecesorii noștri au fost credincioși sfintei corone, și dumnezeieștilor regi, și că pururea le-au făcut slujbe credincioase, și că însuși regatul nostru este o parte a regatului Ungariei. Așa dară vom imita urmările sfinților noștri predecesori, și mai ales ale părintelui nostru, de evlavioasa amintire, Vlad voievod de curînd mort și care a domnit în acest regat de peste mulți al nostru etc.*”

Apoi se leagă a țineă pacea făcută cu regele Vladislav al Ungariei și a o urmă și față cu Sașii. Și după ce regulează cum vor avea să urmeze la caz de năvălire turcească asupra Transilvaniei sau la caz de-a se oploși pe acolo vre un dușman al voievodului etc. jură, că va urmă întocmai cum scrie, *pe legea lui creștinească, pe viul dumneveu, de sfînta cruce, pe sfinții și pe sfintele lui Dumnezeu și pe sfînta evanghelie*. Iear boierii lui întăresc cele de mai sus și făgăduiesc și din partea lor și jură și îei întocmai. La acest document pe lîngă pecetia voievodului se mai află 12 peceți. A voievodului ie pusă la mijloc ie lată de patru degete, rotungă, pusă pe ceară roșă, și încunjurată cu un inel de ceară albă, îngălbenită de timp. Pecețile boierilor sînt puse pe ceară neagră și încunjurate cu inel de ceară albă, unele rotunde, altele ovale și altele octogone. Pecetia voievodului ie atîrnată de pergament cu șferi de matasă roșe și albastre, Iear ale boierilor cu șferi roșe și albe. Iear în 1508 Radul merse la Buda, se purtă ca vasal unguresc și *aduse cai frumos împodobiți, săbii și alte ca daruri*.

Așa dar deși cu ce-vă întreruperi, cari de multe ori numai ni se par poate numai nouă întreruperi, voievozii Valahiei sînt vasali ai Ungariei, deși poate întru cît-vă mai neatîrnați. Dar trebuie să ținem samă că pentru Valahia ne lipsește un document de felul inventariului de la 1628, care ne-a dat cea mai

mare lumină asupra stărei neatîrnărei voievozilor Moldovei. Tributul, ajutoriul de oaste, dările jurămîntul și omagiul, chiar întărirea acelor jurăminte prin iscăliturile și pecetile boierilor le aflăm și în Valahia.—Deci și aici încheerea ie ca și la Moldova și mult mai tare a fost atîrnarea de cît vrea dl Xenopol să o arete.

(va urmă).

IOAN NĂDEJDE.

---